

huc viventium tunc, sive jam mortuorum : veniet autem quemadmodum viderunt eum ascendentem in cœlum ⁸¹, sicut nos docet beatus Lucas, *ut reddat unicuique secundum opera sua* ⁸², regnum quidem cœleste, id est, Dei visionem iis, qui purgatam habuerint mentem ; perpetuum vero supplicium et æternas tenebras, id est, alienationem a Deo, iis qui cæcam. Regni autem ejus non erit finis, neque terminus, ut ait Vir desideriorum ⁸³. Ipsi gloria in sæcula. Amen.

⁸¹ Act. I, 11. ⁸² Rom. II, 6. ⁸³ Dan. VI, 26.

MONITUM.

Fragmentum sequens Arabice et Latine legitur p. 226 libri cui titulus : *Eutychius patriarcha Alexandrinus vindicatus, sive Responsio ad Joannis Seldeni Origines, in duas tributa partes, quarum prima est de Alexandrinæ Ecclesiæ originibus, altera de origine nominis papæ ; quibus accedit censura in Historiam orientalem Joannis Henrici Hottingeri ; omnia ex Orientalium excerpta monumentis, auctore Abrahamo Echellensi Maronita e Libano. Romæ, typis S. Cong. de propag. fide. 1661 in-4.*

D. Basilius in hom. Commemorationis B. Mariæ Virginis de D. Petri initiatione, primatu de cæteris prærogativis hæc habet :

Christus utique Dominus, cui gloria, assumptum Petrum principem apostolorum, et imposita ei divina manu ordinavit summum sacerdotem super universum habitabilem orbem, et omnes discipulos, ac gentes cunctas, quæ Jesum Christum confitentur. Cumque manum capiti ejus imposuisset Dominus, ecce voces magnæ ab alto exclamantes, ac dicentes : Dignus, dignus, dignus est princeps episcoporum secundum ordinem Melchisedech. Ordinavitque presbyteros, episcopos, diaconos, lectores, hypodiaconos, psaltes, et septem instituit ordines in domo Dei.

Arabici codicis, ubi hæc legitur homilia D. Basilii, exemplar in insuta Rhodo exscriptum exstat Parisiis in celeberrima bibliotheca linguarum Orientalium clarissimi viri Gilberti Gaulminii Christianissimi regis libellorum supplicum præfecti.

MONITUM.

691 Putavi non defuturos qui Eunomii opus cum Basilii libris comparare vellent : quod ut facilius fieri posset, hunc libellum hoc loco edendum judicavi. Sed monere juvat, Græca et Latina e clarissimo doctissimoque viro Joanne Alberto Fabricio sumpta esse (87).

(87) *Bibliotheca Græca, vet. ed., t. VIII, p. 260.*

ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΔΥΣΣΕΒΟΥΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ

ΠΡΟΣ ΟΝ ΕΓΡΑΨΕΝ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΝ Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

EUNOMII IMPII APOLOGIA,

QUAM CONFUTAVIT BASILIUS MAGNUS (88).

[*Hic libellus nulla de alia causa descriptus est, quam ut quale sit hoc scriptum, constet. Etenim quæ de Deo pronuntiat, et eo quod sit ingenitus, et quod Filius sit genitus, et alia quæ nugatur, maxime*

[(89) Οὗτος ὁ λόγος οὐ δι' ἄλλο τι γέγραπται, ἢ ἵνα δεικνύηται ἡ γραφή. Ἄ γὰρ λέγει περὶ Θεοῦ, ὡς ἀγέννητος, καὶ γεννητός (90) ὁ Υἱός, καὶ ἕτερα ὅσα ληρεῖ, ἀσεβέστατά εἰσι, καὶ ἔξω τῆς εὐσε-

(88) Interprete Jacobo Fabricio Holsato.

(89) Nota in codice manu exarato ascripta.

(90) Aetii et Eunomii dogma, ἀγέννητον non

posse esse simile τῷ γεννητῷ. Vide Epiphanium, hæresi 76.

βοῦς ἡμῶν πίστεως· Πρόσχεσ γοῦν, ὁ ἀναγι- A
νώσκων, ἵνα μὴ παρατραπῆς τῆς εὐθείας
ὁδοῦ.]

1. Τὸ (91) μὲν συκοφαντεῖν καὶ διαβάλλειν τινὰς ἐξ
ἀκολάστου γλώττης καὶ γνώμης ἀγνώμονος, μοχθη-
ρῶν καὶ φιλαπεχθημόνων ἔργον εἰδότες· τὸ δὲ τοὺς
ἐκ διαβολῆς εἶναι δόξαντας πονηροὺς πάσῃ προθυ-
μίᾳ πειρᾶσθαι τὸ ψεῦδος τοῖς ἐλέγχοις ἀποτρέπειν,
ἀνδρῶν σωφρόνων, καὶ μετὰ τῆς ἰδίας εὐβουλίας
τὴν τῶν πολλῶν ἀσφάλειαν περὶ πολλοῦ ποιουμένων·
ἡυχόμεθα μὲν λόγῳ τὴν γνώσιν ἀμφοῖν ἔχοντες,
μήτε τῆς προτέρας ποτὲ γενέσθαι μοίρας, καὶ τῆς
ὕστερας τὴν πείραν διαφυγεῖν. Ἐπειδὴ δὲ μὴ κατὰ
γνώμην (92) ἐκβῆναι συνέβη τὸ τέλος, ποικίλως καὶ
πολυτρόπως διὰ τε λόγων καὶ πράξεων παρὰ πολ-
λοῖς κατασκευασθείσης ἡμῶν ψευδοῦς δυσφημίας, B
ἀλγεινῆς μὲν ἡμῖν, βλαβεραῆς δὲ τοῖς πιστεύουσιν
ὑπὸ τινῶν πονηρῶν καὶ μηδὲν ὀκνοῦντων λέγειν ἢ
πράττειν ἀνθρώπων (93), καὶ τῶν ἀκεραιτέρων ταῖς
τῶν διαφόρων κατηγορίαις τὴν ἀλήθειαν μετρούν-
των, οὐ κρίσει τὰς καθ' ἡμῶν διαβολὰς προσιεμέ-
νων· ἡμῖν τε αὐτοῖς λυσιτελεῖν φήθημεν πρὸς
ἀπολογία, καὶ τοῖς ἀβασανίστως λεγομένοις, πρὸς
ἀσφάλειαν, ἔγγραφον εἰς ὑμᾶς ἐκβῆσθαι τῆς ἐαυτῶν
δόξης τὴν ὁμολογίαν, εἴ πως διὰ ταύτης τὴν τε προ-
λαβοῦσαν ἀποτρεψαίμεθα βλασφημίαν, καὶ πρὸς τὸ
λοιπὸν τοὺς μὲν πονηροὺς ἀτολμοτέρους, τοὺς δὲ λίαν
εὐχερεῖς ἀσφαλεστέρους παρασκευάσαιμεν, τοῖς μὲν
τὸ ψευδῆ λέγειν ἐπιδεῖς, τοῖς δὲ τὸ πιστεύειν ἀσφα-
λὲς ὑποδείξαντες, συναποδεικνυμένης τῆ παρ' ἡμῶν
ἀληθείᾳ τῆς κατ' ἀμφοῖν κολάσεως. Ἡ γὰρ πρὸς τὸ
ψεῦδος κοινωνία κοινὴν ἀμφοτέροις κατεργάζεται τὴν C
τιμωρίαν.

in posterum malitiosos illos homines minus audaces, illos vero, qui valde sunt simplices, facileque capiuntur et permoventur, certiores atque confirmatiores reddere possemus : demonstrando iterum illis quidem, quam sit horribile mendacia dicere, falsaque asserere : hisce vero, quam sit periculosum falsa credere, ostensa simul ea quæ a nobis stat veritate, et quæ utrisque metuenda est pœna. Nam mendacii communio communem etiam utriusque conficit pœnam.

2. Αἰτοῦμεν (94) δὲ πρὸ πάντων ὑμᾶς, τοὺς τε νῦν
ἀκουσομένους, καὶ τοὺς εἰς (95) ὕστερον ἐντευξομέ-
νους, μὴ τῷ πλήθει διακρίνειν ἐθέλειν τῆς ἀληθείας
τὸ ψεῦδος, τῇ πλείονι μοίρᾳ τὸ κρεῖττον συνάπτον-
τας, μήτε μὴν ἀξιώμασιν ἢ τινῶν ἀλαζονείᾳ προσ-
έχοντας, ἀμαυροῦσθαι τὴν διάνοιαν· ἢ τῇ τάξει τῶν
προλαβόντων (96) τὸ πλεῖον νέμοντας, ἀποφράττειν
τὰς ἀκοὰς τοῖς ὕστεροις· τὴν δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν παντὸς μὲν ἀνθρώ-
πων (97) ἀριθμοῦ, πάσης δὲ φιλοτιμίας ἢ φιλονεικίας,
συνηθείας τε αὐτῆς καὶ συγγενείας, καὶ συλλήβδην
εἰπεῖν, πάντων ὅσα τοῖς τῆς ψυχῆς κριτηρίοις ἐπι-
σκοπεῖν εἴωθεν προτιμήσαντας, τῇ πρὸς τὴν ἀλήθειαν D
εὐνοίᾳ κρίνειν τὰ λεγόμενα (98). Μεγίστη γὰρ μοῖρα
πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας διάγνωσιν ἢ πρὸς αὐτὴν
οἰκείωσις.

(91) Basilus, lib. i *contra Eunom.* pag. 209.

(92) Ms. Tenisson., σπουδῆν.

(93) Id., ἀνδρῶν. In mss. vetusto fuit, ἀνῶν, quod significat ἀνθρώπων.

(94) Ita codices Gudii, Lindenbrogii, Tenissonii; licet apud Basilium pag. 210 est, αἰτοῦμαι.

sunt impia, et a sancta pique nostra fide aliena. Attende igitur et cave, quicumque hæc legis, ne a recta via avertaris.]

1. Petulanti lingua et mente prava aliis calum- niando obtrectare, cum eorum hominum esse sciamus, qui improbi odioque digni sunt, vicissim omni conatu et studio totaque mente in id incum- bere, ut per calumniam pro malis habiti menda- cium veris argumentis a se propellant, hominum bonorum esse novimus, et quidem talium, qui cum sibi privatim bene consultum cupiunt, tum multo- rum quoque publicam confirmationem magni faci- unt. Optabamus itaque ut sola speculatione utrum- que hoc cognitum habere nobis contingeret, et ne- que cum priori ullum consortium haberemus, et a posterioris etiam experimento immunes esse posse- mus. Quia vero finem illum ex animi sententia as- sequi non licuit, vafre et varie tam verbis quam factis comparata nobis apud multos mendacii infam- ia, magno profecto cum dolore nostro, illorum vero, qui fidem istis habent, damno; cumque hæc fiant a malitiosis et ejusmodi hominibus, qui quid- vis dicere aut facere non verentur, tum a simpli- cioribus, qui veritatem ex dissidentium crimina- tionibus metiuntur, et nullo judicio sparsas contra nos calumnias admittunt et in manus sumunt: utile nobis ipsis duximus partim quidem ad nostri defen- sionem, partim vero etiam ad ea, quæ alias simpliciter et sine certa probatione dicuntur, confirmanda pro- beque munienda, ut scripto comprehensam coram vobis nostræ sententiæ exponeremus confessionem, si quo pacto per illam tum calumnias antevertentes, hoc est, prius sparsas et acceptas amoliri; tum vero

2. Petimus autem ante omnia tum a vobis, qui nunc hæc estis audituri, tum etiam ab illis, qui in posterum in eadem incident, eaque legent, ne mul- titudinis ratione habita, secundum eam verum a falso discernere velitis, majori 692 scilicet parti id quod melius est, nimirum victoriam et veritatis testimonium, attribuendo: neve dignitati aut jac- tantiae quorundam dediti, aciem mentis vobis re- tundi patiamini: vel, dum plus æquo ordini priorum doctorum tribuitis, aures posterioribus obturetis. Quin potius, ut Salvatoris nostri Jesu Christi doc- trinam omni hominum numero, omni quoque am- bitioni vel contentione studio, omni quoque fami- liaritati et cognationi, atque ut summam dicam, omnibus illis rebus, quæ menti in judicando tene- bras offundere solent, præferatis, atque ita bene

(95) Eius omittit Basil. et Gud.

(96) Ita recte Basil. Tenisson. Lindenbrog. Nam Gud. male, προσλαβόντων.

(97) Cod. Tenisson. iterum, ἀνδρῶν.

(98) Verba, τῇ πρὸς τὴν ἀλήθειαν εὐνοίᾳ κρίνειν τὰ λεγόμενα, apud Caveum male desiderantur.

erga veritatem affecti, de iis quæ dicuntur iudicium feratis. Etenim ad solidam veritatis cognitionem et dijudicationem plurimum facit, si quis ipsius veritatis tanquam domestica familiaritate delectetur.

3. Præterea rogamus, ne nobis indignemini, quod **A** neque fastus, neque metus rationem ullam habemus, sed omni temporali gratiæ et tranquillitati illam fiduciam animi intrepidi præponimus, quæ propter futurum statum penes fideles est, et illa mala, quæ Deus impiis certo minatur, magis censemus timenda, quam quamlibet terrenam afflictionem, ipsamque adeo temporalem mortem; et sic ipsam veritatem omni velamine destitutam exponimus. *Neque enim, ut cum Apostolo loquar, dignæ sunt afflictiones præsentis sæculi ad eam gloriam quæ aliquando revelabitur*⁸⁴. Neque sane universus hic mundus dignus est, qui conferatur cum illo commodo et dominio, quæ tanquam æquam compensationem propria uniuscujusque anima accipiet: cum ab iis quæ utrinque exspectanda sunt, tum quoad præmia, tum quoad pœnam, longe præsentia superentur.

4. Sed ne, dum hisce diutius justo immoramur, **B** sermonem nimium producamus, ad ipsam nos convertimus fidei confessionem, ex qua iis, qui nostram velint scire sententiam, promptum et expeditum erit eam agnoscere. Necessarium autem quoque fortassis fuerit nobis, qui de hisce rebus verba facimus, et propriæ sententiæ rationem reddere tenemur, ne temere semel multitudinis nos dedamus opinionibus; sed ut piam illam traditionem, quæ retro cogitando inde a Patribus usque obtinuit, velut quamdam amussim ac regulam præmittamus, atque ea deinde ceu exacta iudicii norma uti cuivis permittamus ad eorum quæ dicuntur dijudicationem.

5. *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, ex quo sunt omnia. Et in unum unigenitum Filium Dei, Deum Verbum, Dominum nostrum Jesum Christum, per quem sunt omnia. Et in unum Spiritum sanctum Paracletum, in quo universæ gratiæ distributio juxta proportionem prout expedit unicuique datur sanctorum.* **C**

6. Hæc igitur est illa simplicior confessio, et omnium, quibuscunque hoc curæ est ut videantur vel sint Christiani, communis fides, ut compendio ac generalius aliquantodiam, omissis cæteris quorum, quia adhuc extra controversiam versantur, mentionem facere superfluum iudicamus. Nos vero si quidem videremus necessario incumbere illis, qui semel ipsas voces ratas habuerunt, et una cum nominibus verum quoque sensum indivulsum tene-

3. Πρὸς δὲ τοῦτοις (99) μὴδ' ἡμῖν χαλεπαίνειν, εἰ τύφου μὲν ἀμελήσαντες καὶ φόβου, τῆς δὲ παραυτίκα χάριτος καὶ ἀσφαλείας τὴν ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἀδειαν προτιμήσαντες, καὶ πάσης ἐπιγείου κακοπαθείας θανάτου τε προσκαίρου φοβερωτέραν τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ὠρισμένην ἀπειλὴν εἶναι κρίναντες, παντὸς ἐπικαλύμματος γομνὴν ἐκτιθέμεθα τὴν ἀλήθειαν. Οὔτε γὰρ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἰπεῖν, ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλύπτεσθαι δόξαν. Οὐδ' ὁ σύμπας κόσμος πρὸς ἀπόλαυσιν (1) καὶ δεσποτείαν, ἰσόρροπον ἀντάλλαγμα τῆς ἰδίας ἐκάστου ψυχῆς, πολὺ καθ' ἑκάτερον ἀπόλαυσιν τε καὶ κόλασιν ὑπερβαλλόντων τὰ παρόντα τῶν προσδοκωμένων.

4. Ἄλλ' ἵνα γε μὴ τοῦτοις ἐπὶ πλεῖον ἐνδιατρίβοντες, πέρα (2) τοῦ μέτρου μηκύνωμεν τὸν λόγον, ἐπ' αὐτὴν ἤδη τρεψώμεθα τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν, ἐξ ἧς εὐμαρῆς καὶ ῥαδίᾳ γένοιτ' ἂν τοῖς βουλομένοις τῆς ἡμετέρας γνώμης κατανόησις. Ἀναγκαῖον δὲ ἴσως τοὺς περὶ τούτων λόγους ποιουμένους, καὶ δόξης οἰκείας εὐθύνας ὑπέχοντας, μὴ ταῖς τῶν πολλῶν ἀμελῶς ἑαυτοὺς (3) ἐκδιδόναι γνώμαις, τὴν δὲ κρατούσαν (4) ἄνωθεν ἐκ τῶν Πατέρων εὐσεβῆ παράδοσιν, ὡσπερ τινὰ γνώμονα (5) καὶ κανόνα προεκτιθεμένους, ἀκριβεῖ τούτῳ συγχωρεῖν χρῆσθαι κριτηρίῳ πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἐπίκοισιν.

5. *Ἡστυέομεν (6) εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα. Καὶ εἰς ἓνα μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, Θεὸν Λόγον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, δι' οὗ τὰ πάντα. Καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον, τὸν Παράκλητον, ἐν ᾧ πάσης χάριτος διανομή κατὰ τὴν συμμετρίαν πρὸς τὸ συμφέρον ἐκάστῳ δίδεται τῶν ἁγίων.*

6. Ἡ μὲν οὖν ἀπλουστέρα καὶ κοινὴ πάντων πίστις, ὅσοις τὸ δοκεῖν ἢ τὸ εἶναι Χριστιανοῖς ἐπιμελές, ὡς ἐν ἐπιδρομῇ κεφαλαιωδέστερον εἰπεῖν, αὕτη, λειπομένων ἔτι τῶν δευτέρων, ὧν διὰ τὸ τέως ἀναμφισβήτητον (7) παρέλκειν ἡγοῦμεθα τὴν μνήμην. Ἡμεῖς δ' εἰ μὲν ἐρωῶμεν ἐπάναγκες εἶναι τοῖς ἀπαξ τὰς φωνὰς παραδεξαμένοις, ἀπαρατρέπτον συνδιασώζειν τοῖς ὀνόμασι τὴν ἀληθῆ διάνοιαν, ἢ τοὺς ἡμᾶς ἀσεβείας γραφὴν γραψαμένους, μετὰ τὴν ὁμο-

⁸⁴ Rom. viii, 18.

(99) Basilius, pag. 211.

(1) Ita rectius ms. pro ὑπόλαυσιν.

(2) Sic ms. Lindenbrog. pro παρά, quod Caveus edidit.

(3) Al., καὶ αὐτοὺς.

(4) Basilius, pag. 212.

(5) Hac fidei formula etiam Arium Alexandro Alexandrino fucum fecisse notat Basilius pag. 212.

(6) Basilius, pag. 212, C. — Whistonus jubet

D ferre symbolum quod exstat *Constitut. apostol. vii, 41.*

(7) Ita recte mss. quæ inspexi, licet Whistonus legit ἀμφισβήτητον, vertit enim: *Omitting at present the additional articles which have been controverted.* Sed per τὰ δεύτερα Eunomius intelligit capita posteriora quæ in Symbolo sequebantur de resurrectione et vita æterna, de quibus nulla tunc erat controversia. Erat autem gravissima de Filio Dei et Spiritu sancto, de quibus verba symboli ascripsit.

λογίαν ταύτην ἐλευθέρουσ ἀφιέντας τῶν ἐγκλημά-
των, καθαιρεούσης αὐτῶν τῆς διανοίας πάσης καθ'
ἡμῶν πονηρᾶς ὑπονοίας, τοῦτον ὄρον καὶ πέρας τῶν
ιδίῶν ἂν ἐποιησάμεθα λόγων, ἀσφαλῆ τὴν ἡσυχίαν
ἡμῖν ἐγγυωμένης τῆς ὁμολογίας. Ἐπειδὴ δὲ μήτε
διὰ κακόννοιαν ἢ τινα γνώμης μοχθηρίαν ἐτέραν,
παρατρέπειν καὶ διαφθεῖρειν τὴν ἔννοιαν ἐπιχει-
ροῦσιν, αὐτάρκης πρὸς πίστῳσιν τῆς ἀληθείας (οὐ
γὰρ ἂν Σαβέλλιος ὁ Αἴβυς, καὶ Μάρκελλος ὁ Γαλά-
της, καὶ Φωτεινός, ἢ τις ἄλλος τῶν τὴν αὐτὴν τούτοις
μανίαν μανέντων, συλλόγων ἱερατικῶν καὶ κοινωνίας
μυστηρίων, καὶ περιβόλων ἐκκλησιαστικῶν εἴργοντο),
μήθ' ἡμῖν ἱκανῆ πρὸς διάλυσιν τῶν ἐπενεχθέντων ἐγκλη-
μάτων· ἀλλὰ δεῖ τινῶν ἀκριβεστέρων λόγων πρὸς τὴν
τῆς διανοίας ἐξάπλωσιν· πειρασόμεθα, ὡς ἂν οἱαί τε
ὦμεν εἰς τοῦμφανὲς ἀνάγειν ἣν αὐτοὶ περὶ τούτων
νυγχάνομεν ἔχοντες δόξαν, ἣται προτιθέντες τὴν λέξιν,
εἴθ' ὕστερον ἐκκαλύπτοντες τὴν ἔννοιαν, ἣ καὶ προ-
κειμέναις ταῖς ἐννοίαις τὰς φωνὰς ἐφαρμόζοντες, οὐ
λυμαιομένης τῆ ἀληθείας τῆς κατὰ τὴν τάξιν ταύτην
ἐναλλαγῆς, ἀρκούντων δηλαδὴ τῶν αὐτῶν ἡμῖν πρὸς
τε τὴν ἡμετέραν αὐτῶν ἀπολογία, καὶ τὸν τῶν ἡμᾶς
γραψαμένων ἔλεγχον.

etiam ut præjactis sententiis aptemus voces : non ut
instituta commutatio, sed ut hæc ipsa ita tractata ad
nostram apologiam, et eos quoque, qui nos accusarunt,

7. (8) Εἰς τοίνυν κατὰ τε φυσικὴν ἔννοιαν, καὶ
κατὰ τὴν τῶν Πατέρων διδασκαλίαν ἡμῖν ὁμολόγηται
θεός· μήτε παρ' ἑαυτοῦ, μήτε παρ' ἑτέρου γενόμε-
νος. Ἐκάτερον γὰρ αὐτῶν ἐπίσης ἀδύνατον· ἐπειδὴ
γε δεῖ κατὰ ἀλήθειαν τὸ τε ποιῶν τοῦ γινόμενου
προϋπάρχειν, καὶ τὸ ποιούμενον τοῦ ποιούντος εἶναι
δεύτερον· μήτε δὲ αὐτὸ ἑαυτοῦ πρότερον ἢ ὕστερον
εἶναι δύνασθαι, μήτε ἕτερόν τι πρὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡ
γὰρ ἂν ἐκεῖνο πρὸ τοῦ δευτέρου τὸ τῆς θεότητος ἔσχεν
ἀξίωμα. Τὸ γὰρ τοι δυνατόν εἶναι λέγειν ὑφ' ἑτέρου
τι γίνεσθαι ἀληθὲς ὄν, ἐπὶ γενητῶν ἂν ἔχοι χώραν,
κάπὶ τῶν ὑπὸ Θεοῦ γενομένων τάττοιτο δικαίως.
Οὐκοῦν (9) εἰ μήτε αὐτὸς ἑαυτοῦ, μήθ' ἕτερόν τι αὐ-
τοῦ προϋπάρχειν δέδεικται, πρὸ δὲ πάντων αὐτός·
ἀκολουθεῖ τούτῳ τὸ ἀγέννητον· μᾶλλον δὲ αὐτός
ἐστὶν οὐσία ἀγέννητος. Περιστὸν μὲν ἴσως καὶ παρ-
έλκον δόξει τισὶ τὰ πολλοῖς ὁμολογούμενα κατα-
σκευάζειν ὡς ἀμφίβολα. Οὐ μὲν ἀλλὰ γε διὰ τοὺς
σοφίαν οἰομένους τὴν πρὸς τὰ φανερά μάχην, ἣ πρὸς
μέμψιν καὶ συκοφαντίαν παρεσκευασμένους, δεῖ τινος
ἀκριβεστέρας παρατηρήσεως ἡμῖν.

confesso, ita tractare ac si essent dubia. Verum enim vero propter illos qui sapientiam esse censent,
contra rem manifestam pugnare, vel etiam propter alios qui ad vellicandum et calumniandum instructi
sunt, necesse est ut observatione utamur accuratiore.

8. Ἀγέννητον δὲ λέγοντες, οὐκ ὀνόματι μόνον κατ'
ἐπίνοιαν ἀνθρωπίνην σεμνύνειν οἴομεθα δεῖν, ἀπο-
τινύνασι δὲ κατ' ἀλήθειαν (10) τὸ πάντων ἀναγκαιότα-
τον ὄφλημα τῷ Θεῷ τὴν τοῦ εἶναι ὃ ἐστὶν ὁμολογίαν.
Τὰ γὰρ τοι κατ' ἐπίνοιαν λεγόμενα ἐν ὀνόμασι ὀνό-
νον (11) καὶ προφορᾷ τὸ εἶναι ἔχοντα, ταῖς φωναῖς

rent, parive necessitate oportere eos, qui nos im-
pietatis accusarunt, post editam hanc confessionem
ab intentatis criminibus rursus nos absolvere, pur-
gato nimirum ipsorum animo ab omni prava contra
nos suspicione : possemus quidem verborum no-
strorum statim finem et terminum hic facere, tu-
tum **693** quietemque spondente nobis eadem con-
fessione. Verum quia neque illis, qui malevolentia
aut alio quodam vitio verum sensum pervertere et
corrumpere conantur, ad fidem veritati faciendam
sufficit (alioqui enim Sabellius Libys, et Marcellus
Galata, et Photinus, aut quisquam alius ex illis qui
eodem cum ipsis furore insaniverunt, propterea a
sacris conventibus et mysteriorum communione,
adeoque ecclesiasticis septis non arcerentur), ne-
que nobis ad illata contra nos crimina dissolvenda
sufficiens fuerit : verum opus est exquisitoribus
et solidioribus quibusdam rationibus ad sensus
veri explicationem : conabimur itaque quoad pos-
sumus in manifestam lucem proferre eam quam
ipsi tenemus hisce de rebus sententiam, vel ut
primum in medium afferamus verba confessionis,
et ita deinde ex eis eruamus verum sensum ; vel
veritatem convellat hæc juxta seriem hanc a me
utrumque sufficiant, nimirum ut et nostram tuea-
mur coargaamus.

7. Unum igitur tam secundum naturalem notio-
nem, quam secundum Patrum doctrinam confessi
sumus Deum, qui neque a seipso neque ab alio est
factus. Utrumque enim horum æque impossibile,
quandoquidem ipsa veritas requirit, ut causa prior
sit effectu, et ut factum sit porterior ipso faciente.
Nec fieri potest ut unum quidquam et idem sit se-
ipso prius aut posterius, sicut et eadem ratione fieri
nequit, ut aliud quidquam Deum antecesserit : alio-
qui enim hoc ipsum divinitatis dignitatem habuis-
set ante illud quod posterius est. Hoc, inquam, æque
impossibile est. Etenim affirmare fieri posse, ut
quod vere est, ab alio factum sit, locum id habet in
iis quæ generari et fieri possunt, suoque jure ita
dicitur de iis quæ a Deo facta sunt. Quocirca, si
nec ipse seipso prior fuit, neque aliud quid ipsum
antecessit, ut jam est demonstratum, sique ipse
ante omnia existit : consequens est ipsum ingeni-
tum esse : imo potius ipse est essentia ingeni-
ta. Supervacaneum quidem fortassis et abundans non-
nullis videbitur, illa quæ apud plerosque sunt in

8. Quando autem ingenitum dicimus Deum, non
arbitramur nomine tenus saltem juxta humanum
commentum esse colendum : sed revera hoc maxi-
me necessarium debitum Deo persolvendum, in-
geniuam scilicet confessionem, quod nimirum ipse
sit hoc ipsum quod est. Quæcunque enim voce ali-

(8) Basilius pag. 214.

(9) Apud Basilium, pag. 215, ἄρ' οὖν, et mox,
μήτε ἕτερον.

(10) Basilius pag. 216, ἐκτινύνασι δὲ αὐτῷ.

(11) Ita Basil., sed mss., μόνοις.

qua hominum artificio excogitata proferuntur, ea cum in solis nominibus et ipsa enuntiatione esse suum habeant, cum ipsis vocibus una dissolvi solent. Deus autem ut qui Deus est et eorum qui tacent, et qui loquuntur, et qui sunt, is, inquam, et erat et est ingenitus antequam rerum natura existeret. Neque tamen secundum privationem est ingenitus; privationes enim naturalium rerum proprie privationes sunt, et ipsis habitibus posteriores. Jam vero neque illa Deo secundum naturam competit generatio, neque ea ratione dicitur ingenitus, quasi prius aliquam sui generationem habuerit, et postea illa sit privatus, quandoquidem valde hoc est impium, et ita impium, ut si id obtineat, omnis de Deo ejusque perfectione vera cogitatio, imo eorum qui hæc comminiscuntur proprius intellectus plane evertatur: dicere nimirum, Deum omnino aliqua re privatum esse, earum nimirum, quæ sua natura semper ipsi adsunt. Ne-

que enim quis sanæ mentis dixerit quemquam aliqua re ex iis, quæ nunquam penes ipsum fuerunt, privatum esse. **694** Si vero neque cogitatione, neque juxta privationem, uti jam prolata demonstravit oratio, neque respectu alicujus partis ingenitum accipi potest; est enim ipse impartibilis: neque ea ratione quasi in ipso aliquid sit diversitatem quamdam habens; simplex enim est et incompositus; neque ita quasi aliud quid sit præter ipsum fuerit illa essentia quæ dicitur ingenita.

9. Ingenitus autem cum sit juxta præmissam demonstrationem, fieri non potest ut generatio aliqua sit in ipso talis, ut propriæ suæ naturæ genitum participem faciat: et necesse etiam est, ut excedat omnem comparisonem ac societatem, quæ institui quidem posset respectu ejus quod genitum est. Si quis enim essentiam hanc communem reddere cum aliqua re alia, vel de hac essentia aliquid alicui impertire voluerit, necessario hoc facere attentabit, vel secundum diremptionem ac partitionem, vel secundum similitudinem ac comparisonem. Utrum autem ex his afferatur, multas profecto secum absurditates, vel potius blasphemias trahet et inferet ipsa assertio. Etenim sive dividatur, aut in partes secetur, non amplius illa esse potest ingenita, cum videlicet ipsa illud, quod antea non erat, ex tali divisione fiat: imo hoc pacto corruptionis expers illa esse nequit, siquidem partitio ista totam incorruptibilitatis majestatem labefactat. Sive etiam com-

συνδιαλύεσθαι πέφυκεν. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ σιωπῶντων καὶ λεγόντων, καὶ γενομένων· καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὰ ὄντα, ἦν τε καὶ ἔστιν ἀγέννητος. Ἀλλὰ μὴν (12) οὐδὲ κατὰ στέρησιν εἴ γε τῶν κατὰ φύσιν αἱ στέρησεις εἰσὶ στέρησεις, καὶ τῶν ἕξεων δεύτεραι. Οὐτε δὲ κατὰ φύσιν ἦν τις τῷ Θεῷ γένεσις, οὔτε προτέραν ἔχων ταύτην, εἴτα στέρηθεις γέγονεν ἀγέννητος. Ἐπεὶ καὶ λίαν ἔστιν ἀσεβὲς, ὡς λυμαντικὸν τῆς ἀληθοῦς περὶ Θεοῦ ἐννοίας καὶ τῆς τελειότητος αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τῆς τῶν ἐφευρόντων διανοίας, τὸ λέγειν ὅτι ἐστερηθῆσθαι τινος τὸν Θεόν, δηλονότι τῶν φύσει προσόντων. Οὐ γὰρ ἂν τις εἴποι σωφρονῶν ἐστερηθῆσθαι τινά τινος τῶν μὴ πρότερον ὑπαρχόντων. Εἰ δὲ (13) μήτε κατ' ἐπίνοιαν, μήτε κατὰ στέρησιν, ὡς ὁ ῥηθῆεις ἔδειξε λόγος, μήτε ἐν μέρει τὸ ἀγέννητον· ἀμερῆς γάρ· μήτε ἐν αὐτῷ ὡς ἕτερον· ἀπλοῦς γάρ καὶ ἀσύνθετος· μήτε παρ' αὐτὸν ἕτερον· εἰς γὰρ καὶ μόνος αὐτός ἐστιν ἀγέννητος· αὐτὸ (14) ἂν εἴη οὐσία ἀγέννητος.

9. Ἀγέννητος δὲ ὢν (15) κατὰ τὴν προλαβοῦσαν ἀπόδειξιν, οὐκ ἂν ποτε πρόσσιτο γέννησιν, ὥστε τῆς ἰδίας μεταδοῦναι τῷ γεννωμένῳ φύσεως (16), ἐκφύγοι τε ἂν πᾶσαν σύγκρισιν καὶ κοινωνίαν τὴν πρὸς τὸ γεννητόν. Εἰ γὰρ τις κοινοποιεῖν πρὸς ἕτερον, ἢ μεταδιδόναι τινὲ τῆς οὐσίας ταύτης ἐθέλησειεν, ἤτοι κατὰ διάστασιν καὶ μερισμὸν, ἢ κατὰ σύγκρισιν τοῦτο κατασκευάσειεν ἂν. Ὁπότερον δ' ἂν λέγηται τούτων, πολλαῖς ἀτοπίαις, βλασφημίαις δὲ μᾶλλον ὁ λόγος ἐνεχθήσεται. Εἴτε γὰρ διαιροῖτο καὶ μερίζοιτο, οὐκ ἔτι ἀγέννητος εἴη, ὁ μὴ πρότερον ἦν, τοῦτο ἐκ τῆς διαιρέσεως γιγνόμενος. Ἀλλὰ μὴν οὔτε ἀφθαρτος· τοῦ μερισμοῦ τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἀξίωμα λυμανομένου. Εἴτε τὴν πρὸς ἕτερον δέχοιτο σύγκρισιν, τῆς συγκρίσεως οὐκ ἐξ ἀκοινωνήτων γιγνομένης, κοινοποιηθήσεται τὸ τῆς οὐσίας ἀξίωμα. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦνομα, ὡστ' ἐξ ἀνάγκης δεῖν τοὺς τούτῳ τῷ λόγῳ βιαζομένους, ἢ τὴν προσηγορίαν ἀκοινωνήτων φυλάττειν βουλομένους, ἀκοινωνήτων ταύτη συνδια-

(12) Basil. pag. 221.

(13) Basilus pag. 223.

(14) Fortasse leg., αὐτός, ut pag. 620.

(15) Basilus pag. 228.

(16) Hoc palmarium Eunomii argumentum ac prope unicum, fieri non posse ut ex ingenita divina essentia similis ipsi Filius generetur.. Unde quidquid de generatione Filii in sacris litteris dicitur, ille de creatione accipit. Sed non majoris illa argumentatio mihi videtur esse ponderis, quam si neges ab increata divina essentia aliquid potuisse creari ac produci. Deinde, quomodo de re creata dici potest quod sit χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως Dei? Σοφία et λόγος Patris atque ἴδιος Υἱός? proprius Filius et unigenitus: a quo Spiritus sanctus accipit. Quomodo factus est per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil nec visibile nec invisibile? Hisce itaque et aliis clarissimis Scripturæ testimoniis

D argumentationes metaphysicæ argutiæ opponere, Eunomii est qui ab Aëtio magistro edoctus essentiam divinam penitus ac perfecte scilicet cognitam sibi habere persuadebat. Τοσοῦτον αὐτὸν ἐπίσταμαι καὶ οἶδα, ὥστε μὴ εἰδέναι ἑμαυτὸν, ὡς Θεὸν μᾶλλον ἐπίσταμαι. Tam perspicue Deum qualis sit novi ac tantam illius notitiam sum consecutus... ut ne me ipsum quidem melius quam illum noverim. Aëtius apud Eriphanium LXXVI, pag. 916 et 889. Eunomius ipse majore etiam insolentia apud Socratem IV, 7: Ὁ Θεὸς περὶ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας οὐδὲν πλέον ἡμῶν ἐπίσταται, οὐδέ ἐστιν αὕτη μᾶλλον μὲν ἐκείνῳ, ἤ τὸν δὲ ἡμῖν γινωσκομένη. Ἀλλ' ὅπερ ἂν εἰδείημεν ἡμεῖς περὶ αὐτῆς, τοῦτο πάντως κάκεινος οἶδεν· ὁ δ' αὖ πάλιν ἐκεῖνος, τοῦτο εὐρήσεις ἀπαραλλάκτως ἐν ἡμῖν. De sua ipsius essentia Deus nihil amplius scit quam nos, nec illa ipsi quidem notior, nobis autem obscurior etc.

σώζειν καὶ τὴν οὐσίαν. Ἡ ταύτης μεταδιδόναι τινὶ πειρωμένους, μεταδιδόναι καὶ τῆς προσηγορίας, ὡσπερ καὶ τῆς οὐσίας. Χωλεύοι γὰρ ἂν αὐτοῖν ἡ φιλοτιμία, λειπομένην παρέχουσα θατέρῳ μέρει τὴν χάριν, μετὰ τοῦ μηδ' ἄξιον ἐργάζεσθαι λόγου τὴν διαφορὰν, ἀκριβολογουμένους περὶ τὴν προσηγορίαν, εἴ γε ὄνοματι μόνῳ ὁ μὲν ὑπερέχοι, ὁ δὲ ἐλαττοῖτο. Εἰ δὲ τῆς αὐτῆς μεταδιδόναι φωνῆς ὁ τῆς ἀκολουθίας ἀναγκάζει λόγος, μεταδιδότωσαν φιλοτιμότερον καὶ τῆς ἰσότητος, οὐχ εὐρισκομένου τινὸς ἐν ὅσῳ θήσονται τὴν ὑπεροχὴν.

necesse est, quemadmodum de ipsa faciunt essentia. Claudicaverit enim ipsis, nisi scilicet hoc fecerint, ambitio, quæ alteri parti doni alicujus defectum tribuit; et accedit una, quod neque dignum quid faciunt majestate Verbi, quando tam subtiles sunt in distinguenda appellatione, si quidem hic quidem solo nomine sit major, alter vero minor. Si vero consequentiæ ratio illos cogit ut eandem utrique tribuant vocem, largiantur etiam, quod est honorificentius, æqualitatem, cum non inveniant ubinam statuere possint illam præminentiam.

10. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτ' ἂν εἴποιεν, ὡς κοινὴ μὲν ἀμφοῖν ἡ οὐσία, τάξει δὲ, καὶ τοῖς ἐκ χρόνου προσθείαις, ὁ μὲν ἐστὶ πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος· ἐπειδὴ γε δεῖ προσεῖναι πάντως (17) τοῖς ὑπερέχουσι τὸ τῆς ὑπεροχῆς αἴτιον, οὐ συνέζευκται δὲ τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ ὁ χρόνος (18), οὐκ αἴων, οὐ τάξις. Ἡ τε γὰρ τάξις δευτέρα τοῦ τάττοντος, οὐδὲν δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ ὑφ' ἑτέρου τέτακται. Ὁ τε χρόνος ἀστέρων ποιά τις ἐστὶ κίνησις. Ἀστέρες δὲ οὐ τῆς ἀγεννήτου μόνον οὐσίας, καὶ νοητῶν ἀπάντων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρώτων σωματικῶν γεγονόσιν ὕστεροι. Περὶ γὰρ αἰώνων τί δεῖ καὶ λέγειν, τῆς Γραφῆς σαφῶς διαγορευούσης, πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχειν τὸν Θεόν, καὶ τῶν κοινῶν λογισμῶν ἐπιμαρτυρούντων; Οὐ γὰρ μόνον ἀσεβῆς, ἀλλὰ καὶ κομιδῇ καταγέλαστον, τοὺς ἐν μόνον παραδεξαμένους ἀγέννητον, ἢ προὑπάρχειν τι τοῦτου φάσκειν, ἢ συνυπάρχειν ἕτερον. Εἴτε γὰρ προὑπάρχοι τι, τοῦτο δικαίως λέγοιεν ἂν ἀγέννητον, οὐ τὸ δεύτερον· εἴτε συνυπάρχοι, τῇ πρὸς θάτερον κοινωνίᾳ τοῦ συνυπάρχειν ἑκάτερον, ἀφαιρεθήσεται τὸ ἐν μόνον εἶναι καὶ τὸ ἀγέννητον εἶναι, οἷα δὲ μετὰ τῆς οὐσίας ἀποκλήρωσιν τινα καὶ περιγραφὴν ἀμφοῖν συνεισαγόντων, συνθήκην τε αὖ, καὶ τὸ τῆς συνθήκης αἴτιον.

posterius fuit: sive una quid exsistere potuit, ratione illius societatis, quam utrumque respectu alterius habet, quia utrum una fuit, et alterum non sine altero fuit; hinc sane evertetur tolleturque illud quod Deus unum quid sit, et quidem ingenitum; id quod perinde est, ac **695** si postquam prius certis officiis quæ distributione per sortem facta circumscripserunt ipsam amborum essentiam, postea illorum quamdam conventionem, ejusque conventionis causam inferant.

11. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἐνυπάρχειν τι ταύτη δυνατόν, ὅλον εἶδος φαμεν, ἢ ὄγκον καὶ (19) πηλικότητα, διὰ τὸ πάντη συνθήκης ἐλεύθερον εἶναι τὸν Θεόν. Εἴ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιούτων τι μήτε ἐστὶ, μήτε ποτὲ γένοιτ' ἂν, εὐαγὲς ἐπινοῆσαι συμπεπλεγμένον τῇ οὐσίᾳ (20), ποῖος ἔτι συγχωρήσει λόγος πρὸς τὴν ἀγέννητον ὁμοιοῦν τὴν γεννητὴν; τῆς κατ' οὐσίαν ὁμοιότητος ἢ συγκρίσεως ἢ κοινωνίας μηδεμίαν ὑπεροχὴν ἢ διαφορὰν καταλιπούσης, ἰσότητα δὲ σαφῶς ἐργαζομένης, μετὰ δὲ τῆς ἰσότητος ἀποφαινούσης

A parationem quamdam admittat ad aliud, quandoquidem nulla comparatio ex illis fit, ubi plane nihil est commune; essentiæ utique majestas communicationis subibit sortem. Si vero hoc revera ita sit, ergo et nomen ipsum commune erit, ita ut necessario oporteat eos, qui hac ratione urgentur, vel ipsam appellationem incommunicabilem conservare ac tueri. Si vero voluerint eidem essentiam ab omni etiam communicatione sartam tectam conservare, vel si quidquam impertiri de ea alteri conabuntur, perinde aliquid de appellatione largiantur

B 10. Non enim profecto hoc dixerint, quod communis quidem ambobus essentia est, ordine vero et iis quæ ex tempore promanant prærogativis, hic quidem prior, ille vero posterior seu secundus est: quandoquidem in his quæ præminent, præexistere omnino oportet causam ejus præminentiam. Essentiæ autem Dei non competit nec adjunctum est tempus, non ævum, non ordo: ordo enim posterior est ordinante: nihil autem eorum quæ Dei sunt, ab alio est ordinatum; et tempus stellarum quidem motus est; stellæ vero non solum post ingentam essentiam et omnia intelligibilia, sed etiam post prima corpora exstiterunt, illisque omnibus sunt posteriores. De æonibus autem seu ævo quid attinet dicere, cum Scriptura diserte affirmet, ante sæcula esse Deum ⁸⁸; quod idem communes quoque attestantur ratiocinationes? Neque enim impium tantummodo, sed plane quoque et affatim ridiculum est, si illi qui quidem concedunt unum esse ingenitum, nihilominus affirmare non dubitant, vel ante illud exstitisse quid aliud, vel una exstitisse. Sive enim prius quid exsistat, hoc jure meritoque dici poterit ingenitum, non illud quod

C

D 11. Quin imo neque fieri potest ut quidquam huic essentiæ insit, cujusmodi dicimus esse speciem vel molem aut quantitatem, propterea quod penitus ab omni compositione liber sit Deus. Si vero neque pium est, neque poterit esse unquam, horum et similium quid comminisci, quod id divinæ competit essentiæ, quæ, quæso, ratio concedet amplius, ut substantiæ ingenitæ genitam assimilemus? cum similitudo vel comparatio aut societas, quæ est secundum essentiam, nullam præminentiam vel

⁸⁸ Psal. LXXIII, 12.

(17) Male apud Basilium p. 230, προσεῖναι ἐν.

(18) Ms. Lindenbrog, οὐ χρόνος, eodem sensu.

(19) Basilus pag. 233, ζ.

(20) Basilus addit, τοῦ Θεοῦ.

differentiam relinquat, æqualitatem autem perspicue astruat, una vero cum æqualitate manifestum faciat, assimilatum æque oportere esse ingentum. Nemo autem adeo demens et impie audax esse potest, ut æqualem affirmet Patri Filium, cum ipse Dominus diserte pronuntiet: *Pater qui misit me, major me est*⁸⁶. Vel ut copulet alteri ex nominibus alterum, utroque contra ad se illud certatim trahente, sibique appropriante, neque altero ullam societatem respectu alterius admittente. Si enim ingentus, non erit filius: et si filius, non erit ingentus. At quod unus ille cunctorum Deus sit ingentus et incomparabilis, pluribus omissis quæ

A τὸν ὁμοιοῦμενον ἢ συγκρινόμενον. Οὐδεὶς δὲ οὕτως ἀνόητος καὶ πρὸς ἀσέβειαν τολμηρὸς, ὥστε ἴσον εἶπειν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου διαβρόχην εἰπόντος· Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με, μείζων μου ἐστίν (21)· ἢ συζευξάμενος τῶν ὀνομάτων θάτερον, ἀνθέλκοντος ἑκατέρου πρὸς ἑαυτὸ, καὶ μηδ' ἑτέρου προσιεμένου τὴν πρὸς θάτερον κοινωνίαν. Ἄντε γὰρ ἀγέννητος, οὐχ υἱός· ἂν τε υἱός, οὐκ ἀγέννητος. Ἄλλὰ ὅτι μὲν εἷς ὁ τῶν ἀπάντων Θεὸς ἀγέννητος καὶ ἀσύγκριτος, πλειόνων ὄντων τῶν παραλελειμμένων ἀποχρῆναι ἡγοῦμαι (22) τὰ ῥηθέντα πρὸς ἀποδείξιν.

12. Quod autem Filius sit unus et unicus (unigenitus enim est), allatis in medium sanctorum vocibus, quibus tum genimen tum creaturam prædicant, et per nomina discrepantia essentiae etiam discrepantiam manifestam faciunt: possemus ista ratione omni porro cura et labore supersedere. Verum propter illos qui hanc generationem corporalem esse opinantur, et æquivocationibus impingunt, necessarium fortassis erit, etiam de his paucis breviterque dicere. Dicimus itaque Filium esse genimem, juxta Scripturarum doctrinam, non aliud quid essentiam intelligendo, item aliud quid quod præter ipsum significetur; sed illum esse hanc hypostasim, quam nomen ipsum significat, ita ut appellatio ipsi essentiae veritatem astruat, siquidem essentia non verius quam ipsa appellatione monstratur. Dicimus autem porro hanc substantiam genitam esse, cum non esset ante propriam constitutionem; postquam vero genita fuit, exstitisse illam ante omnia, decreto Dei et Patris.

B 12. Ὅτι δὲ καὶ εἷς Υἱὸς (μονογενῆς γὰρ), ἐντὴν μὲν τὰς τῶν ἀγίων φωνὰς παραθεμένους, δι' ὧν υἱὸν καὶ γέννημα καὶ ποίημα καταγγέλλουσι, ταῖς τῶν ὀνομάτων διαφοραῖς καὶ τὴν τῆς οὐσίας παραλλαγὴν ἐμφανίσαντας, ἀπηλλάχθαι φροντίδος (23) καὶ πραγμάτων· Διὰ δὲ τοὺς σωματικὴν τὴν γέννησιν ὑπολαμβάνοντας, καὶ ταῖς ὁμωνυμίαις προσπταίοντας, ἀναγκαῖον ἴσως καὶ περὶ τούτων διὰ βραχέων εἶπειν. Γέννημα (24) τὸν υἱὸν φάμεν κατὰ τὴν τῶν Γραφῶν διδασκαλίαν, οὐκ ἕτερον μὲν τι τὴν οὐσίαν νοοῦντες, ἕτερον δὲ τι παρ' αὐτὴν τὸ σημαινόμενον, ἀλλ' αὐτὴν εἶναι τὴν ὑπόστασιν ἣν σημαίνει τὸ ὄνομα, ἐπαληθευούσης τῆ οὐσίας τῆς προσηγορίας. Ταύτην δὲ (25) γεγεννηθῆσθαι μὲν οὐκ οὔσαν πρὸ τῆς ἰδίας συστάσεως, εἶναι δὲ γεννηθεῖσαν πρὸ πάντων, γνώμη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

13. Si vero alicui hoc ipsum ausu temerario dictum videtur, consideret ipse secum, utrum verum hoc sit an falsum. Si prius, ejusmodi ausus culpa caret proprio istius hominis judicio, quandoquidem nihil rerum verarum, quod suo quidem tempore et modo dicitur, habere culpam potest. Sin vero falsum est, summa profecto necessitate erit, ut quod illis quæ dixi contrarium est, verum putemus. Hoc vero est, Filium genitum esse cum antea exsisteret, id quod non solum absurditatis vel blasphemiae, sed etiam summæ non potest non esse fatuitatis. Res enim quæ est, quid, quæso, opus habet generatione, nisi ad similitudinem alicujus alterius rei transformetur juxta rerum animatarum naturam? Quæ quidem vere fieri dici possunt cum existant quod sunt, non autem existant ea quæ sunt. Etenim hominis semen non statim ipse est homo, neque lapis domus: fit autem tandem illud quidem homo, hic vero domus. Si vero unum quodlibet eorum quibus assimilari Filii generationem omnium est piissimum, cum non sint prius, tandem

C 13. Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ τολμηρὸν εἶναι τὸ ῥηθὲν, ἐπισκεψάσθω παρ' ἑαυτῷ πότερον ὡς ἀληθὲς ὄν, ἢ ψεῦδος. Εἰ μὲν γὰρ τὸ πρότερον, ἀνυπαίτιος ἢ τόλμα κατὰ τὴν αὐτοῦ κρίσιν, ἐπέπερ μηδὲν τῶν ἀληθῶν ἐν καιρῷ καὶ μέτρῳ λεγόμενον ὑπαίτιον. Εἰ δὲ ψεῦδος, ἀνάγκη δήπου πᾶσα, τούτων τούναντιον ἀληθὲς ἡγεῖσθαι. Τοῦτο δ' ἐστίν, ὄντα γεγεννηθῆσθαι τὸν Υἱὸν. Ὅπερ οὐκ ἀτοπίας μόνον ἢ βλασφημίας, ἀλλὰ καὶ πάσης εὐηθείας ὑπερβολὴν ἂν ἔχοι. Τῷ γὰρ ὄντι (26) τί δεῖ γενέσεως, εἰ μὴ πρὸς ἕτερόν τι μεταρρύθμιζοιτο κατὰ τὴν ἐμψύχων τε καὶ ἀψύχων σωματῶν φύσιν, ἅπερ γενέσθαι λέγοιτ' ἂν ἀληθῶς, ὄντα μὲν ἅ ἐστιν, οὐκ ὄντα δὲ ἅ γίνεται; Οὔτε γὰρ τὸ σπέρμα ἀνθρώπου, οὔτε λίθος οἶκος· γίνεται δὲ, τὸ μὲν ἀνθρώπος, τὸ δὲ οἶκος. Εἰ δὲ τούτων ἕκαστον, οἷς καὶ παραβάλλειν τὴν Υἱοῦ γένεσιν πάντων εὐσεβέστατον, οὐκ ὄντα γίνεται (οὐ γὰρ ἐκεῖνο γίνεται ὁ πρότερον ἦν), ποίαν δέξεται ἴασιν ὁ τὸν Υἱὸν ὄντά γεγεννηθῆσθαι λέγων; Εἰ γὰρ (27) πρὸ τῆς γεννήσεως ἦν, ἀγέννητος ἦν.

tamen quid fiant (non enim fieri dici potest quod

⁸⁶ Joan. xiv, 28.

(21) Huic dicto Basilus pag. 235, opponit Philipp. ii, 6, Non rapinam arbitratus est εἶναι ἴσα Θεῷ, esse æqualem Deo.

(22) Basil. p. 233, ἀποχρῆναι ἡγοῦμαι καί.

(23) Basilus lib. ii, p. 238, φροντίδων.

(24) Basil. p. 242, 244.

(25) Basil. p. 246 et 248.

(26) Basilus pag. 248.

(27) Basil. p. 252.

antea erat) : cujusmodi, quæso, medicinam admittet, qui filium, cum ante exstiterit, dicit genitum esse? Si enim ante generationem erat, erat utique ingenitum.

14. Ἀλλὰ πάλαι γε καλῶς ὡμολόγηται, μηδὲν ἕτερον ἀγέννητον εἶναι παρὰ τὸν Θεόν. Ἡ τοίνον μεταθέσθωσαν τῆς ὁμολογίας, ἕτερον εἰσάγοντες ἀγέννητον· ἢ τούτοις ἐμμένοντες παραιτείσθωσαν λέγειν ὄντα γεγενῆσθαι τὸν Υἱόν· ἐπεὶ μηδὲ συγχωρεῖ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ γεννήματος ἢ προσηγορία πρὸς τὴν ἀγέννητον. Πᾶσα γὰρ γένοιτο σύγχυσις ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων, μιᾶς μὲν οὐσίας οὐσης τε καὶ λεγομένης ἀγεννήτου, ἐπεισαγομένης δὲ τῷ λόγῳ πάλιν ἑτέρας, εἴτα ταύτης γεννητῆς ὀνομαζομένης, Υἱοῦ τε μὴ γεννηθέντος κατ' αὐτοὺς, καὶ Πατρὸς μὴ γεννήσαντος, ὀνόματα, εἴγε μὴ γεννηθεῖς ἦν. Μὴν εἰ μὴ τις, κατὰ τὸν λόγον, κακὸν κακῶ ἰώμενος, μείζονι τὸ ἕλαττον, ἀξητικὴν ἢ μεταβλητικὴν ἐπινοήσεις γένεσιν, πρὸς ἅπασιν τοῖς ἄλλοις μὴτ' ἐκεῖνο καλῶς λογισάμενος, ὡς εἴτε ἀξάνοι τι, προσθήκη τινὸς τῶν ἐξωθεν ἀξήσεις ἄν. Ἡθὲν οὖν τὸ προστεθὲν, εἰ μὴ καὶ ἕτερον ὑποθούμεθα; Ἀλλὰ εἰ μὲν τοῦτο, πολλά τὰ ὄντα καὶ ἀγέννητα ὄντα εἰς συμπλήρωσιν ἑνὸς ἐπινοεῖν ἀναγκαῖον. Εἰ δ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἢ ἀξήσεις, πότερον ἄμεινον ὁμολογεῖν πᾶν μὴ ὄν γεγενῆσθαι γνώμη τοῦ παραγαγόντος, ἢ σύνθετον λέγειν τὴν οὐσίαν ἐξ ὄντος καὶ μὴ ὄντος; Εἴτε μεταβάλοιτο, μηδενὸς ὄντος εἰς ὃ μεταβληθεῖ, εἰς τὸ μὴ ὄν ἐξ ἀνάγκης μεταβληθήσεται. Καὶ πῶς οὐκ εὐθες, ἵνα μὴ λέγωμεν ἀσεβῆς, τὸ ὄν εἰς τὸ μὴ ὄν κεχωρηκέναι λέγειν; δέον ἀφεμένους τῆς ἀμέτρου ταύτης εὐθείας, παρανοίας δὲ μᾶλλον, σωφρόνως παραδέξασθαι τάληθές.

vero dicere, essentiam constare ex ente et non ente, sed ex re aliqua quæ est vel fuit, et non est vel non fuit? Sique transmutatur, nulla re existente in quam possit transmutari, transmutabitur necessario in id quod non est. Et quomodo, quæso, non sit stolidum, ne dicamus impium, affirmare id quod est, abiisse in aliquid quod non est? Imo vero conveniens est ut missa et abjecta immodica hac stultitia aut potius insania, debita modestia id quod verum est acceptetur.

15. Ἀλλὰ οὗτοι μὲν τπύταις καὶ πολλῶ πλειοσι τούτων ἀτοπίας ὄντες ὑπόδικοι λεληθασί σφας αὐτοὺς, οὐχ ἡμᾶς τόλμης εὐθύναις δικαίως ὑπάγοντες, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἀσεβείας ἐγκλήμασιν. Ἡμεῖς δὲ τοῖς ὑπὸ τε τῶν ἁγίων πάλαι (28), καὶ νῦν ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀποδειγμένοις ἐμμένοντες, μήτε τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ προσιεμένης γέννησιν, ὡς ἀγεννήτου, μήτε διάστασιν ἢ μερισμὸν ὡς ἀφθάρτου, μήτε μὲν ἑτέρας τινὸς ὑποκειμένης εἰς Υἱοῦ γέννησιν, μὴ ὄντα φαμέν γεγενῆσθαι τὸν Υἱόν. Οὐ κοινοποιούμεν (29) οὐδὲ τοῦ Μονογενοῦς τὴν οὐσίαν πρὸς τὰ ἐκ μὴ ὄντων γενόμενα, ἐπεὶπερ οὐκ οὐσία τὸ μὴ ὄν. Τῇ δὲ τοῦ ποιήσαντος γνώμη τὴν διαφορὰν τοῖς πᾶσιν ὀριζόμενοι, τοσαύτην αὐτῷ νέμομεν ὑπεροχὴν, ὅσην ἔχειν ἀναγκαῖον τῶν ἰδίων ποιημάτων τὸν ποιητὴν. Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι κατὰ τὸν μακάριον Ἰωάννην ὁμολογοῦμεν, συναπογεννηθείσης ἄνωθεν αὐτῷ τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως, ὥστ' εἶναι Θεὸν μονογενῆ πάντων τῶν μετ' αὐτὸν καὶ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων. Μόνος γὰρ τῇ τοῦ ἀγεννήτου δυνάμει γεννηθεῖς καὶ κτισθεῖς,

⁸⁷ Joan. 1, 3.

(28) Basilus pag. 253, καὶ πάλαι.

14. Verum vetusta recte habet confessio, quod nihil præter Deum sit ingenitum. Aut igitur recedant ab illa confessione, et aliud quid proferant quod **696** sit ingenitum; vel si inhærere illi sententiæ volent, caveant in posterum ita loqui, quod Filius cum antea fuerit, genitus sit, quia filii et geniminis appellatio non ingreditur unum et idem subjectum cum appellatione ingeniti. Summa enim et extrema confusio oriri potest tam nominum quam rerum, si cum una revera sit et dicatur essentia ingenita, verbo autem alia præter illam introducatur, posteaque hæc genita nominetur, Filius autem non sit genitus juxta ipsorum sententiam, neque Pater generaverit nomine tenus, si quidem non existat genitus : præterquam nisi quis, juxta tritum sermonem, malum minus malo curans majori, excogitaverit aliquam generationem, quæ fiat per augmentationem, aut transmutationem. Et neque hoc modo præter omnia alia probe ratiocinaretur, propterea quod si quid augmentetur, necesse sit, ut auctario aliquo externo augmentum capiat. Unde igitur poterit esse illa additio, sive id quod appositum censetur, nisi aliquid aliud prius subjecti loco ponamus? Atqui si res ita se habet, necesse fuerit excogitare multa, quæ suum esse in semet habent et ingenita sunt, ut unum illud perfecte compleant. Sin vero augmentum illud accedit ex aliqua re quæ non est, utrum, quæso, præstat confiteri, an quod non fuit, id gigni decreto illius qui id produxit, an

15. Verum hi homines non vident hisce et longe pluribus absurditatibus esse se obnoxios, neque nos juste in crimen audaciæ ac præsumptionis merito abducere, sed ipsos semet impietatis accusare. Nos vero in his quæ olim a sanctis Patribus, et nunc a nobis demonstrata, permanemus : et cum neque essentia Dei admittat generationem, utpote quæ est ingenita, neque distantiam, aut partitionem, siquidem est incorruptibilis; cumque nulla alia dari possit ad Filii generationem, dicimus Filium genitum esse cum antea non existeret; non quod communem faciamus essentiam Unigeniti cum iis, quæ de nihilo facta sunt (siquidem non est essentia id quod non est), sed ejus qui fecit decreto seu sententia, dum differentiam omnibus rebus definitam assignamus, ipsi tantam præ aliis omnibus excellentiam tribuimus, quantam quidem opificem habere necesse est præ propriis quæ fecit operibus. Etenim omnia per ipsum facta esse ⁸⁷ secundum beatum Joannem confitemur, congenita

(29) Basil. pag. 255.

scilicet ipsi ab initio creandi facultate : ut ita sit **B** Deus unigenitus, respectu omnium earum rerum quæ post ipsum et per ipsum factæ sunt. Cum enim ipse solus ingeniti potentia genitus sit, et creatus perfectissimus, hinc minister fuit in tota creatione et decreto Patris perficiendo.

16. Si vero ideo, quia Pater et Filius vocantur, propterea humanam et corporalem generationem oportet concipere, et ita de ea cogitare, et subducta ratione ex iis quæ ab hominibus fiunt operibus, transmutationis nominibus et passionibus Deum subdicere, siquidem quoque creator Deus, oportet nos illi substernere materiam, ut opera, quæ facit, eventum effectumque suum sortiantur, qui Græcorum est error. Homo enim qui ex propria gignit essentia, non sane quidquam struxerit sine materia. Quod si hoc dicere recusarint, nominum elocutionem nihil omnino curantes, sique nihilominus servata veritate dignæ **697** de Deo notionis attribuerint soli divinæ potentiæ creandi officium et facultatem : quomodo, quæso, locum habere in Deo poterit passio transsubstantiationis et participationis essentiæ, propter appellationem Patris? Ecquis enim eorum qui recte sentiunt, sanave sunt mente, diffiteri potest, quod quædam nomina tantum quamdam habent communionem ratione pronuntiationis et elocutionis, non autem quoad significationem? Ut oculus, qui de homine et Deo dicitur, illius quidem partem quamdam notat, hujus vero interdum auxilium, et custodiam justorum, nonnunquam ipsam notitiam eorum quæ aguntur.

17. Multa vero, cum magnam habeant, quando pronuntiantur, discrepantiam, eandem tamen obtinent significationem, ut ens, et solus verus Deus. Ergo neque si quando Pater nominetur, statim talem concipere mente operationem debemus, quæ communis ipsi sit cum hominibus, ut simul utrobique hac ratione fluxum aut passionem mente agitemus. Siquidem operatio divina nulli passioni aut affectioni est obnoxia, hominum autem fit cum passione : illa passione caret, hæc cum illa est. Neque si quando nominetur Spiritus, statim propterea communem habet naturam cum aliis quæ spiritus appellantur. In omnibus autem oportet nos modum et analogiam rationi et unicuique naturæ consentaneam servare, neque statim indignari, cum Filium creaturam esse audimus, quasi nominum æquivocatio ipsam prorsus essentiam communem reddat. Filius enim est ingeniti et non facti genimen et opus. Cælum vero et angeli, et quidquid est præterea creaturarum, hujus operis sunt opera, præcepto Patris per ipsum facta. Sic enim Scripturis sua constabit veritas, et ipsæ ab omni mendacio sartæ tectæ conservari poterunt, cum videlicet illæ de Filio pronuntient, quod factura sit et genimem : prætereaque hoc pacto a sanis ratiocinationibus non deflectemus, dum videlicet neque ullas Deo partes attribuimus, neque ipsi ad generationem propriam essentiam, ad creationem vero materiam subdicimus, unde existere solet nominum differentia.

18. Si vero Deus, neque dum generat, de propria sua natura genito quidquam impertit hominum more, ingenitus enim est : neque dum creat, ma-

τελειότατος γέγονεν ὑπουργός (30) πρὸς πᾶσαν δημιουργίαν καὶ γνώμην τοῦ Πατρὸς.

ipse solus ingeniti potentia genitus sit, et creatus perfectissimus, hinc minister fuit in tota creatione et decreto Patris perficiendo.

16. Εἰ δ' ὅτι Πατὴρ καὶ Υἱὸς, διὰ τοῦτο ἀνθρωπίνην καὶ σωματικὴν χρῆσιν τὴν γέννησιν ἐννοεῖν, κακῶν ἐν ἀνθρώποις γεννήσεων ἀναγομένους, τοῖς τῆς μετουσίας ὀνόμασι καὶ πάθεσιν ὑπάγειν τὸν Θεὸν (31), ἐπειδὴ καὶ δημιουργὸς ὁ Θεὸς, ὕλην ὑποβάλλειν δεῖ πρὸς γένεσιν τῶν δεδημιουργημένων κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν πλάνην. Ὁ γὰρ ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας γεννῶν ἄνθρωπος οὐκ ἂν ὕλης χωρὶς δημιουργήσειεν. Εἰ δὲ τοῦτο παραιτοῖντο, μηδὲν τῆς τῶν ὀνομάτων φροντίζοντες προφορᾶς, τὴν δὲ τῷ Θεῷ περιπίπτουσαν ἐννοίαν διασώζοντες ἐπιτρέποιεν ἐξουσίᾳ μόνῃ δημιουργεῖν, πῶς ἂν ἔχοι χώραν τὸ τῆς μετουσίας πάθος ἐπὶ Θεοῦ διὰ τὴν τοῦ Πατρὸς προσηγορίαν; Τίς γὰρ οὐκ ἂν ὁμολογήσειε τῶν εὖ φρονούντων, ὅτι τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν κατὰ τὴν ἐκφώνησιν καὶ προφορὰν τὴν κοινωσίαν ἔχει μόνον, οὐκ ἔτι δὲ κατὰ τὴν σημασίαν; Ὡς ὀφθαλμὸς, ἐπὶ τε ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ λεγόμενος· τοῦ μὲν γὰρ σημαίνει τι μέρος, τοῦ δὲ ποτὲ μὲν ἀτίληψιν καὶ φυλακὴν τῶν δικαίων, ποτὲ δὲ τὴν τῶν πραττομένων γνώσιν.

17. Τὰ δὲ πολλὰ, κατὰ τὴν ἐκφώνησιν κεχωρισμένα, τὴν αὐτὴν ἔχει σημασίαν, ὡς τὸ ὄν, καὶ μόνος ἀληθινὸς Θεός. Οὐκοῦν οὐδὲ ὅταν λέγεται Πατὴρ, κοινὴν ἐννοεῖν χρῆσιν πρὸς ἀνθρώπους τὴν ἐνέργειαν, ἐπ' ἀμφοῖν συνεπινοοῦντας ταύτην ῥεῦσιν ἢ πάθος, ἐπιπερ ἢ μὲν ἐστὶν ἀπαθὴς, ἢ δὲ μετὰ πάθους. Οὐδὲ ὅταν λέγεται Πνεῦμα, κοινὴν ἔχει πρὸς τὰ λεγόμενα πνεύματα τὴν φύσιν. Ἐν πᾶσι δὲ τὸ ἀνάλογον σώζοντας, μήτε τὸν Υἱὸν (32) ἀκούοντας ποίημα δυσχεραίνειν, ὡς κοινοποιουμένης πάντως καὶ τῆς οὐσίας ὑπὸ τῆς τῶν ὀνομάτων κοινωσίας. Ὁ μὲν γὰρ ἐστὶν ἀγεννήτου καὶ ἀποιήτου γέννημα καὶ ποίημα οὐρανός δὲ καὶ ἄγγελοι, καὶ πᾶν ὅπερ ἐστὶν ἄλλο ποίημα, τούτου τοῦ ποιήματός ἐστι ποιήματα, προστάγματι τοῦ Πατρὸς δι' αὐτοῦ γεγόμενα. Οὕτω γὰρ ἂν ταῖς Γραφαῖς τὸ ἀψευδεῖν φυλάττοιο, ποίημα καὶ γέννημα λεγούσας τὸν Υἱὸν, καὶ τῶν ὑγιαίνοντων ἡμεῖς οὐκ ἐκστησόμεθα λογισμῶν, μήτε μέρη τῷ Θεῷ περιάπτοντες, μήτε μὴν πρὸς μὲν γέννησιν τὴν ἰδίαν οὐσίαν, πρὸς δὲ κτίσιν ὕλην ὑποβάλλοντες, ἐξ ὧν ἢ τῶν ὀνομάτων διαφορὰ γίνεσθαι πέφυκεν.

18. Εἰ δὲ μήτε γεννῶν ὁ Θεὸς τῆς οἰκείας τῷ γεννωμένῳ μεταδίδωσι φύσεως κατὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀγεννήτος γὰρ· μηδὲ κτίζων ὕλης ἐπιδειτὰι τινος,

(30) Basil. pag. 255, 256.

(31) Basilius p. 257, 259.

(32) Basilius pag. 261.

ἀπροσδεής ὢν καὶ δυνατός· ἀλόγιστος παντάπασιν ἢ τοῦ κτίσματος παραίτησις. Ἐκ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιούτων δεικνυμένους (ἐχρῆν) μήτε πάντη τοῖς ὀνόμασι συνεξομοιοῦν πειρᾶσθαι τὰς σημασίας, μήτε μὴν παραλλάττειν παρηλλατμένων· ταῖς δὲ τῶν ὑποκειμένων ἐννοίαις προσέχοντας, ἀκολουθῶς ἐφαρμόττειν τὰς προσηγορίας, ἐπεὶ μηδὲ ταῖς φύσιν πέφυκεν ἀκολουθεῖν τῷ πραγμάτων ἢ φύσιν, τοῖς δὲ πράγμασι ἐφαρμόζεσθαι κατὰ τὴν ἀξίαν ἢ τῶν ὀνομάτων δύναμις. Καταμέμφαιτο δ' ἂν τις οὐχ ἤττον καὶ τοὺς γέννημα μὲν καὶ ποίημα τὸν ὕδον εἶναι πειθομένους, ἀγέννητόν τε καὶ ἄκτιστον τὸν θεὸν συντιθεμένους, τῇ δὲ τῶν δευτέρων προσθήκῃ, καὶ τῇ κατ' οὐσίαν ὁμοιότητι ταῖς προλαβούσαις ὁμολογίαις ἐναντιουμένους. (33) Οὕς ἐχρῆν, εἰ μὲν τις ἦν αὐτοῖς ἀληθείας φροντίς, παρηλλαγμένων τῶν ὀνομάτων, παρηλλαγμένας ὁμολογεῖν καὶ τὰς οὐσίας. Ἦ γὰρ ἂν οὕτω καὶ μόνως τὴν δικαίαν ἐφύλαττον τάξιν, ἑκατέρω τούτων τὴν προσήκουσαν ἀποδιδόντες ὁμολογίαν. Εἰ δὲ μὴ ταύτης ποιοῦνται τινα λόγον, τῆς γοῦν ἰδίας ἐπινοίας φυλάξαι τὴν ἀκολουθίαν, καὶ μὴ τῆς αὐτῆς φύσεως παραχωροῦντας, ἀλλοτριοῦν τῆς ἀρμοζούσης ὀνομασίας· ἀποδεδειγμένου διὰ πάντων ἡμῶν τῶν προλαβόντων αὐτῶν εἶναι τῶν οὐσιῶν σημαντικὰς τὰς προσηγορίας.

neque recedendo ab una eademque natura appellationes a convenientia propria [alienarent, cum passim in præcedentibus a nobis sit demonstratum, voces esse essentialium significativas.

19. Εἴποι δ' ἂν τις ἴσως πρὸς ἀντιλογίαν ἠκονημένος, ὡς εἶπερ δεῖ τοῖς ὀνόμασι προσέχειν καὶ διὰ τούτων προσάγεσθαι ταῖς τῶν ὑποκειμένων ἐννοίαις, καθὸ μὲν ἀγέννητον καὶ γεννητὸν παρηλλάχθαι φησὶ μὲν, καθὸ δὲ φῶς καὶ φῶς, ζωὴ τε καὶ ζωὴ, δύναμις καὶ δύναμις, εἰκέναι. Πρὸς ὃν φησὶ, οὐ βακτηρία χρώμενοι πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀντ' ἀποκρίσεως κατὰ τὸν Διογένην ἐπαινήτην· πολὺ γὰρ κυνισμὸς κεχώρισται Χριστιανισμοῦ· τὸν δὲ μακάριον Χαῦλον ἐξηλωκότες, ὃς φησὶ δεῖν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ παιδεύειν τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, ὅτι τὸ μὲν ἐστὶν ἀγέννητον φῶς, τὸ δὲ γεννητόν. Πότερον ἄλλο τι σημαίνει τὸ φῶς ἐπ' ἀγεννήτου λεγόμενον παρὰ τὸ γεννητόν, ἢ ταυτὸν ἑκάτερον; Εἰ μὲν γὰρ ἕτερόν τι καὶ ἕτερον, εὐδὴλον, ὅτι καὶ σύνθετον τὸ ἐξ ἑτέρου καὶ ἑτέρου συγκείμενον. Τὸ δὲ σύνθετον οὐκ ἀγέννητον. Εἰ δὲ ταυτὸν, ὅσον παρηλλακταὶ τὸ ἀγέννητον πρὸς τὸ γεννητόν (33*), τοσοῦτον παρηλλάχθαι δεῖ καὶ τὸ φῶς πρὸς τὸ φῶς, καὶ τὴν ζωὴν πρὸς τὴν ζωὴν, καὶ τὴν δύναμιν πρὸς τὴν δύναμιν. Ὁ γὰρ αὐτὸς κανὼν καὶ τρόπος πρὸς τὴν ἀπάντων τῶν τοιούτων διάλυσιν. Εἰ τοίνυν πᾶν ὅπερ λέγεται τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας σημαντικόν, ἴσον ἐστὶ κατὰ τὴν τῆς σημασίας δύναμιν τῷ (34) ἀγεννήτῳ διὰ τὸ ἀμερὲς καὶ ἀσύνθετον, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον κάπῃ τοῦ Μονογενοῦς αὐτὸν (35) τῷ γεννήματι. Παρηλλάχθαι δὲ ταῦτά φησι καὶ αὐ-

teria indiget, utpote qui nulla re opus habet, et potens est : omnino rationem nullam habet, quod Filium creaturam dici nolunt. Ex his sane et ejusmodi aliis cum manifestum sit, imo adversarii oculari quasi demonstratione doceantur, non ubivis significatioes verbis esse coæquandas, neque alternandas esse res sua natura differentes : subjectis autem rebus accurata consideratione adhibita aptas, convenientes et proprias significationes esse applicandas : siquidem natura rerum non ipsas sequi voces solet, sed necesse est ut vocam valor apte et convenienter rebus indatur. Culpaverit sane quis non parum etiam eos, qui quidem Filium progeniem et facturam esse persuasi sunt, simulque ingenitum et increatum Deum fatentur; verum posteriorum assertionum accessione et exæquatione illa quam faciunt ratione essentialium, hisce suis prioribus confessionibus contradicunt. Quos utique deceret, si qua veritatis cura moverentur, cum diversa sint nomina, diversas etiam essentialium confiteri. Nam vel hac et quidem sola ratione justum servarent ordinem, et sic quoad utrumque horum convenientem ederent confessionem. Si vero nullam prorsus veritatis habeant rationem, saltem priorum commentorum consequentiam observarent,

esse essentialium significativas.

19. Dixit autem fortasse quis ad contradicendum instructus, ac veluti cote acutus redditus, quod si habita ratione nominum in rerum subjectarum considerationem est eundem, quatenus quidem ingenitum et genitum differre dicimus : quatenus **698** vero lumen et lumen, vita et vita, potentia et potentia, non differre, sed ejusdem esse rationis. Cui respondemus, non baculo utentes ad quæstionem loco responsionis, id quod de Diogene refert ejus laudator, cynismus enim multum differt a Christianismo : sed sanctum Paulum imitantes, qui dicit longanimitate adversarios esse erudiendos⁸⁸. Respondemus, inquam, quod quædam lux est ingenita, quædam vero genita. Utrum vero diversum seu aliud quid lux significat cum de ingenita, quam cum de genita natura usurpatur, vel an unum et idem notat utrobique? Etenim, si quidem diversum quid hic, et diversum illic significat, manifestum inde est, quod etiam compositum quid sit, ex alio videlicet et alio constans. Quod autem compositum est, ingenitum esse non potest. Sin vero unum et idem utrobique notat, quantum differt ingenitum a genito, tantum etiam differre oportet lumen a lumine, et vitam a vita, et potentiam a potentia. Unus enim et idem hic canon ac modus ad solutionem omnium ejusmodi objectionum adhiberi potest. Si igitur quid-

⁸⁸ II Tim. II, 25.

(33) Basil. p. 261.

(33*) Basilius pag. 262, τὸ γεννητόν πρὸς τὸ ἀγέννητον, eodem sensu.

(34) Τῷ. Editi, τό. Edit.

(35) Αὐτόν. Forte, ταυτόν. Ed.

quid significativum est essentiae Patris, æquale est vi significationis τῷ ingenito, propterea quod hic partium aut compositionis est nihil : eadem quoque ratione de Unigenito dicendum est, quod et ibi æquale est τῷ genito. At ipsi quoque hæc differre dicunt. Quis, quæso, amplius concedet sermonem essentiae æqualitatem adducere, aut cui aliquam ita præminentiam statuere, quod alter altero sit major omni quidem mole, omni vero tempore et aliis ejusmodi rebus remotis, concessoque quod simplex et una sit et intelligi debeat?

20. Videntur vero nobis omnino illi qui nullius dominio subditam et omni causa superiorem, et ab omnibus legibus liberam essentiam naturæ genitæ et paternis legibus servienti comparare ausi sunt, neque ullo plane modo universitatis rerum considerasse naturam, aut si quando hoc faciunt, non pure de hisce rebus ferre judicia. Etenim cum nobis duæ sunt distinctæ viæ ad earum rerum de quibus quæritur inventionem excogitatæ : una quidem juxta quam ipsas essentias consideramus, et ita sincera de ipsis ratione unumquodque sub censuram nostram vocamus : altera autem quæ fit per indagationem operationum, seu cum per operationes fit indagatio, quam ex ipsis jam factis et absolutis operibus dijudicamus. Tertiam viam quæ neutra sit harum, et quæ præter jam dictas talem essentiae æqualitatem monstret, reperire est impossibile. Nam sive quis disquisitionis initium capere velit ex ipsis essentiis, illa quidem quæ superior est, cum alterius dominium vel ullam generationem neutiquam admittat, et ejusmodi rebus mentem nostram cum amore veritatis accedentem erudiat, quam longissime jubet repellere lege naturæ talem ad aliud comparationem, præbetque occasionem, ut talem mente versemus operationem, quæ inconveniens sit essentiae majestati. Sin vero ex opificiis quis iudicium instituere velit, indeque ad essentias feratur : ubi Filium ingeniti inveniet facturam, Unigeniti autem Paracletum, cumque ex Unigeniti præmentia de operationis differentia edoctus fuerit, indubitata accipit de diversitate, etiam secundum essentiam, demonstrationem, ut non opus nobis sit aliquid operatur, plurimum differt ab eo qui nutu facere⁸⁹, quique adoratur, ab eo qui adorat.

21. Si igitur nullo modo absurdum esse putant, æquali ratione utrisque hæc eadem communicare, nimirum essentiam, operationem, potestatem, nomen, sublatis prorsus nominum et rerum differentiis ; 699 pronuntient una opera diserte, duo esse ingenita. Sin vero manifeste hoc impium est, age probent, non illa similitudinis appellatione, qua ceu velamento quodam utuntur, sed certis argumentis, quod omnium confessione impietati datur. Cæterum ne videamur juxta intentatam nobis et in

⁸⁹ Joan. v, 19.

(36) Apud Basil. pag. 267, συγκρίνειν.

(37) Basil. pag. 266.

(38) Basil. p. 268.

τοί. Τίς ἔτι συγχωρήσει λόγον τὴν τῆς οὐσίας ὁμοιότητα προσάγειν, ἢ τινὶ τὴν ὑπεροχὴν κατὰ τὸ μείζον ὀρίσασθαι, παντὸς μὲν ὄγκου, παντὸς δὲ χρόνου, καὶ τῶν τοιούτων ἐξηρημένων, ἀπλῆς τε καὶ μόνης οὐσίας τε τῆς οὐσίας καὶ νοουμένης ;

20. Τὴν ἀρχὴν δὲ δοκοῦσί μοι οἱ τὴν ἀδέσποτον καὶ πάσης μὲν αἰτίας κρείττονα, πάντων δὲ νόμων ἐλευθέραν οὐσίαν, τῇ γεννητῇ καὶ νόμοις πατρικοῖς δουλευούσῃ συγκρῖναι (36) τολμήσαντες, ἢ μηδὲ ἄλλως τὴν τῶν ὄλων φύσιν ἐπεσκέφθαι, ἢ μὴ καθαρῶ τῇ διανοίᾳ τὰς περὶ τούτων ποιεῖσθαι κρίσεις. Δυσεῖν γὰρ ἡμῖν τετμημένων ὁδῶν πρὸς τὴν τῶν ζητούμενων εὐρεσιν, μιᾶς μὲν, καθ' ἣν τὰς οὐσίας αὐτὰς ἐπισκοπούμενοι, καθαρῶ τῷ περὶ αὐτῶν λόγῳ τὴν ἐκάστου ποιούμεθα κρίσιν, θατέρως δὲ τῆς διὰ τῶν ἐνεργειῶν ἐξετάσεως, ἣν ἐκ τῶν δημιουργημάτων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων διακρίνομεν, οὐδετέραν τῶν εἰρημένων εὐρεῖν ἐμφαινόμενην, τὴν τῆς οὐσίας ὁμοιότητα δυνατόν. Ἐἴτε γὰρ ἐκ τῶν οὐσιῶν ποιητό τις τῆς ἐπισκέψεως τὴν ἀρχὴν, ἢ μὲν (37) ἀνιούσῃ βασιλείᾳ καὶ πάντῃ γεννήσεως ἀνεπίδεκτος οὐσα, τούτοις τε παιδεύουσα τὴν μετ' ἐννοίας προσιοῦσαν διάνοιαν, ἀπωθεῖν ὡς πρόβρωτόν παρακελεύεται νόμῳ φύσεως (38) τὴν πρὸς ἕτερον σύγκρισιν, ἀκόλουθον καὶ προσήκουσαν τῷ τῆς οὐσίας ἀξιώματι παρέχουσαν νοεῖν καὶ τὴν ἐνεργεῖαν. Ἐἴτ' ἐκ τῶν δημιουργημάτων σκοπούμενος (39), ἐκ τούτων ἐπὶ τὰς οὐσίας ἀνάγοιτο, τοῦ μὲν ἀγεννήτου τὸν Υἱὸν εὐρίσκων ποίημα, τοῦ δὲ Μονογενοῦς τὸν Παράκλητον, καὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑπεροχῆς (40) τὴν τῆς ἐνεργείας διαφορὰν πιστούμενος, ἀναμφισβήτητον λαμβάνει καὶ τῆς κατ' οὐσίαν παραλλαγῆς τὴν ἀπόδειξιν, ἵνα μὴ τρίτον λέγωμεν, ὅτι πάμπλου διενήνοχεν ὁ δημιουργῶν ἐξουσία τοῦ νεύματι πατρικῶ ποιούντος, καὶ μηδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν ὁμολογοῦντος, ὅ τε προσκυνούμενος τοῦ προσκυνούντος.

tertium nominare : siquidem qui propria potestate aliquid operatur, plurimum differt ab eo qui nutu paterno quid facit, et fatetur se nihil a semetipso

21. Εἰ μὲν οὖν μηδὲν ἄτοπον ἡγοῦνται τῶν αὐτῶν ἐπίσης ἑκατέρων μεταδιδόναι τούτων, οἷον οὐσίας, ἐνεργείας, ἐξουσίας, ὀνόματος, ἀνελόντες τὰς τῶν ὀνομάτων καὶ πραγμάτων διαφορὰς, δύο σαφῶς ἀγεννητὰ λεγέτωσαν. Εἰ δὲ τοῦτο προφανῶς ἀσεβές, μὴ δι' ἐπικαλύμματος ὁμοιότητος ὀνόματι κατασκευαζέτωσαν τὸ πᾶσιν ὁμολογούμενον εἰς ἀσέβειαν. Ἄλλ' ἵνα γε μὴ δοκοῖμεν κατὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν ἡμῖν καὶ παρὰ πολλοῖς θρυλλουμένην βλασφημίαν ἰδίοις πλάσμασι καὶ λόγοις ἐκβιάζεσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἐκ τῶν

(39) Basil. pag. 269, 270.

(40) Basil. pag. 269.

Γραφῶν αὐτῶν ποιησόμεθα τούτων τὴν ἀπόδειξιν. Εἰς ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν καταγγέλλεται Θεός. Οὗτος καὶ τοῦ Μονογενοῦς εἶναι Θεός ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ὁμολογεῖται. Πορεύομαι γὰρ, φησὶ, πρὸς τὸν Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. Μόνος ἀληθινὸς Θεός, μόνος σοφός, μόνος ἀγαθός, μόνος δυνατός, μόνος ἔχων ἀθανασίαν, Θρυβεῖσθω δὲ μηδεὶς, μηδὲ παρασέσθω τὴν διάνοιαν. Οὐ γὰρ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς τοῦ Μονογενοῦς θεότητος, ἢ τῆς σοφίας, ἢ τῆς ἀθανασίας, ἢ τῆς ἀγαθότητος χρώμεθα τοῖς εἰρημένοις; ἀλλ' ἐπὶ διακρίσει τῆς τοῦ Πατρὸς ὑπεροχῆς. Μονογενῆ μὲν γὰρ ὁμολογοῦμεν Θεὸν καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον, σοφόν, ἀγαθόν. Ἀλλ' αὐτῆς γε τῆς συστάσεως, καὶ παντός, ὅπερ ἐστὶ, τὸν Πατέρα φαμὲν αἴτιον οὐκ ἔχοντα τῆς ἰδίας οὐσίας ἢ τῆς ἀγαθότητος αἴτιος ὡς ἀγέννητον, ταύτην ἡμῖν παρεχόντων τὴν ἔννοιαν τῶν προτεθέντων.

trem didicimus esse causam, cum ipse suæ essentiæ et bonitatis nullam habeat causam, utpote inginitus, sicut ea quæ prius sunt proposita, menti nostræ inginitum considerandum exhibuerunt.

22. Οὐκ οὐκ εἰ μόνος μὲν ἀληθινὸς ὁ Θεός καὶ σοφός, ἐπειδὴ καὶ μόνος ἀγέννητος, μονογενῆς Υἱός, ἐπειδὴ μόνος ἀγεννήτου γέννημα, οὐκ ἂν δέ τι μόνον εἴη, κοινοποιουμένης πρὸς ἕτερον δι' ὁμοιότητα τῆς φύσεως. Χρὴ τοίνυν τὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα ἀνελόντες, τὴν δὲ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα δεξάμενοι κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον, εἰς ἓνα καὶ μόνον ἀληθῶς ἐνάγειν τὴν τῶν πάντων αἰτίαν τε καὶ ἀρχὴν, ὑποτεταγμένου δηλαδὴ τοῦ Υἱοῦ τῷ Πατρὶ, τὴν δὲ περὶ τούτων ἔννοιαν ἀκριβῶς διακαθαίροντας, καὶ τὸν τῆς ἐνεργείας τρόπον οὐκ ἀνθρώπειον νομίζειν, εὐμαρῆ δὲ καὶ θεῖον· οὗτοι μερισμὸν ἢ κίνησιν τινὰ τῆς οὐσίας τὴν ἐνεργείαν ἡγουμένους, ἅπερ ἐπινοεῖν ἀναγκαῖον τοὺς ὑπαγομένους τοῖς Ἑλλήνων σοφισμασιν, ἐνούστων τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνεργείαν, καὶ διὰ τοῦθ' ἅμα μὲν τῷ Θεῷ τὸν κόσμον ἀποφαινομένων, οὐδὲν δὲ μᾶλλον ἐκ τούτου τὴν ἀτοπίαν διαφευγόντων. Ἐχρῆν γὰρ τοὶ πρὸς τὴν τῆς δημιουργίας παῦσαν ἀπιδόντας, μηδὲν πρὸς τὴν ἀρχὴν ἀνανεύειν. Οὐδὲ γὰρ ἀντιλήξειεν (41) εἰς τέλος μὴ ἀπ' ἀρχῆς ὀρμώμενον.

creationis, nequaquam principio eam exæquare extollendo. Fieri enim non potest ut fine aliquo desinat esse, quod non ab aliquo principio cæpit esse.

23. Ἀλλ' οὗτοι μὲν μήθ' ὑγιαίνουσιν ὀφθαλμοῖς τὴν τῶν ὄντων κατανενοηκότας διαφορὰν, μήτε δίκαιοι κριταὶ γενόμενοι τῶν πραγμάτων, ἀφίεσθωσαν· διὰ κακόννοιαν ἐπικρυπτούσης αὐτοῖς τὴν ἀληθεῖαν τῆς δίκης. Ἡμεῖς δὲ κατὰ τὰ μικρῶ πρόσθεν ῥηθέντα τὴν ἐνεργείαν ἐκ τῶν ἔργων κρίνοντες, οὐκ ἀσφαλὲς οἴομεθα δεῖν ἐνοῦν τῇ οὐσίᾳ, τὴν μὲν ἀναρχὸν ἀπλῆν τε καὶ ἀτελεύτητον εἰδότας, τὴν δὲ ἐνεργείαν οὐκ ἀναρχὸν. Ἡ γὰρ ἂν ἦν καὶ τὸ ἔργον ἀναρχόν,

A multorum ore versantem blasphemiam propriis sipientis vim velle veritati afferre, jam porro ex ipsis Scripturis illa quæ diximus demonstrabimus. Unus a lege et prophetis perhibetur esse Deus. Et quod is ipse sit Unigeniti quoque Deus, ex ipsius Salvatoris confessione patet. Nam *Vado*, inquit, *ad Deum meum et Deum vestrum*⁹⁰. Solus verus Deus⁹¹, solus sapiens⁹², solus bonus⁹³, solus potens⁹⁴, solus habens immortalitatem⁹⁵. Nemo, quæso, animo tumultuoso et commoto hæc excipiat, nemo in mente perturbetur. Neque enim ideo hoc allato sermone sumus usi, ut Unigeniti divinitatem, vel sapientiam, vel immortalitatem, vel bonitatem tolleremus, sed ad ostendendam differentiam respectu præeminentiæ Patris. Etenim unigenitum confitemur Deum et Dominum nostrum Jesum Christum, incorruptibilem et immortalem, sapientem, bonum. Sed hujus ipsius consistentiæ, ejusque in universum quod est, Patris et bonitatis nullam habeat causam, utpote inginitum considerandum exhibuerunt.

22. Non igitur, siquidem solus ipse est verus Deus, et sapiens, utpote qui solus est inginitus, unigenitus Filius, qui solus est inginiti progenies, unquam esse solum quid potest, propterea quia ejus natura ob similitudinem cum aliquo altero sit communis. Necesse igitur est, ut sublata omni secundum substantiam similitudine, admissa autem ea quam Filius respectu Patris habere potest, uni et soli vere Deo juxta proprium sermonem omnium quæ usquam sunt rerum causam et principium tribuamus: quoniam videlicet etiam ipse Filius sit subjectus Patri, utque pura omnino his in rebus mente versantes, etiam modum operationis ab omni hominum conditione alienum putemus, facilem tamen et divinum. Non sane, quasi arbitremur partitione aut motu quodam factam esse illam operationem: cujusmodi quid necesse habent cogitare illi, qui Græcorum argutiis operationem essentiæ unientium atque ideo mundum Deo coexistisse dicentium, neque hoc ipso absurditatem fugientium, sunt plecti. Oporteret enim ipsos respiciendo ad cessationem

23. Verum enim vero hi homines, cum sciant rerum in natura existentium differentiam, nihilominus morbo quodam oculorum laborare videntur, neque sunt æqui rerum judices. Facessant sane, quandoquidem ipsum jus illis ob malitiam veritatem occultat. Nos autem secundum ea quæ paulo prius sunt dicta, habito de operatione ex operibus judicio, non censemus tutum esse illam illi essentiæ unire oportere; cum sciamus hanc sine principio, sine com-

⁹⁰ Joan. xx, 47. ⁹¹ Joan. xvii, 3. ⁹² Matth. xix, 17. ⁹³ Matth. xix, 47. ⁹⁴ I Tim. vi, 16. ⁹⁵ ibid. 15.

(11) Ἀντιλήξειεν. Forte, ἂν τι λήξειεν. EDIT.

positione et sine fine esse. Nam, si esset sine principio, etiam ipsum opus esset principii expers, neque sine fine : quandoquidem fieri non potest, quin cessantibus operibus ipsa quoque cesset operatio. Valde enim puerile et infantis mentis est iudicium ingenitam et sine fine dicere operationem, atque sic illam cum essentia unam eandemque rem esse, cum nullum plane opus fieri possit ingenite et infinite. Si enim hoc 700 quis affirmaverit, alterutrum ex duobus inde consequens erit : aut operationem Dei esse sine actione, vel opus etiam ipsum esse ingenitum. Si vero utrumque horum omnium confessione est absurdum, verum erit id quod reliquum est, videlicet cum opera initium habeant, operationem etiam non sine principio esse : cumque cessent, eandem etiam non carere fine. Non itaque decet nos aliorum sententiis statim antequam probe examinentur, fidem habere, et ita essentiae operationem unire ; sed existimare quod hæc verissima Deoque convenientissima sit operatio, nimirum voluntas, quæ valet et sufficiens est ad rerum omnium tum essentiam tum conservationem, testante hoc ipsum etiam voce prophetica : *Omnia enim quæcumque voluit, fecit* 96. Non enim ulla re indiget ad earum rerum, quas esse vult, consistentiam, sed simulatque vult, consistit etiam quodcumque voluit.

24. Quocirca siquidem oratio nostra jam ostendit voluntatem esse operationem, operationem vero non esse essentiam : cumque Unigenitus subsit voluntati Patris non ad essentiam, sed operationem, quæ et ipsa est voluntas : necesse est ut Filius hanc servet et teneat similitudinem. Unde jam porro, cum commode eo provehamur, tenere nos oportet veram quoque rationem, cur imago dicatur. Ipse beatus Paulus exposuit, dicens ; *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso creata sunt omnia, tam quæ in cælo quam quæ in terra sunt, visibilia et invisibilia* 97. Hanc ob causam est imago. Omnia vero quæ in ipso creata sunt, una cum eo qui primogenitus dicitur, non certe ingenitam quamdam essentiam notant. Non enim eorum respectu essentia est. Ipsam vero operationem per quam Filius, in quo omnia, referre imago ad essentiam non potest, nec gestare imago illam similitudinem potest ratione essentiae, cum sit operatio, quæ ingenita fuit penes Deum in præsentia ante constitutionem etiam primogeniti et omnium quæ per ipsum creata sunt. Quis enim, quæso, qui tum ipsum Unigenitum novit, tum omnia quæ per ipsum facta sunt 98, etiam probe cognita habet, non confiteatur se eo intueri omnem Patris potentiam ? Quo cum respexerit beatissimus Paulus, non, Per ipsum, dicit, sed, *In ipso*, et sane addendo τὸ *Unigenitus*, ut ipse cum aliis, quæ per ipsum facta sunt, assumptus, hanc Patris operationem manifestam faceret illis qui hæc contueri valent. Imaginem igitur illum di-

A οὐτ' ἀτελεύτητον, ἐπεὶ μηδὲ οἶόν τε παυσαμένων τῶν ἔργων ἄπαυστον εἶναι τὴν ἐνέργειαν. Λίαν γὰρ μειρακιῶδες, καὶ φρενὸς νηπίας, ἀγέννητον καὶ ἀτελεύτητον λέγειν τὴν ἐνέργειαν ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ τιθεμένους μηδενὸς τῶν ἔργων ἀγεννήτως γίγνασθαι δυναμένου, μήτ' ἀτελευτήτως. Ἐκ γὰρ τούτων συμβαίνοι (42) δυοῖν θάτερον, ἢ τὴν ἐνέργειαν ἄπρακτον εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ ἔργον ἀγέννητον. Εἰ δ' ἐκάτερον τούτων ὁμολογουμένως ἄτοπον, ἀληθὲς τὸ λειπόμνον, ἀρχομένων τε τῶν ἔργων, μὴ ἀναρχον εἶναι τὴν ἐνέργειαν παυομένων τε, μὴ ἄπαυστον. Οὐ χρὴ τοίνυν πειθομένους γνώμαις ἐτέρων ἀνεξετάστοις ἐνοῦν τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν, ἀληθεστάτην δὲ καὶ Θεῷ προεπωδεδαστάτην ἐνέργειαν ἡγεῖσθαι τὴν βούλησιν, ἀρκοῦσαν πρὸς τε τὸ εἶναι καὶ σώζεσθαι τὰ πάντα, μαρτυρούσης καὶ προφητικῆς φωνῆς. Πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν. Οὐ γὰρ ἐπιδέεται τις πρὸς τὴν ὦν βούλεται σύστασιν, ἀλλ' ἅμα τε βούλεται, καὶ γέγονεν ὅπερ ἠθέλησεν.

B πάντα, μαρτυρούσης καὶ προφητικῆς φωνῆς. Πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν. Οὐ γὰρ ἐπιδέεται τις πρὸς τὴν ὦν βούλεται σύστασιν, ἀλλ' ἅμα τε βούλεται, καὶ γέγονεν ὅπερ ἠθέλησεν.

24, Οὐκοῦν εἰ τὴν μὲν βούλησιν ἀπέδειξεν ὁ λόγος ἐνέργειαν, οὐκ οὐσίαν δὲ τὴν ἐνέργειαν, ὑπέστη δὲ βούλησει τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενῆς, οὐ πρὸς τὴν οὐσίαν, πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν, ἥτις ἐστὶ καὶ βούλησις ἀποσώζειν τὴν ὁμοιότητα τὸν Υἱὸν ἀναγκαῖον. Ἐξ ὧν προσαγομένους δεῖ τὸν ἀληθῆ τῆς εἰκόνας διασώζειν λόγον. Αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος ἐξηγήσατο, εἰπὼν· Ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ τε ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα. Διὰ τοῦτο εἰκὼν. Πάντα δὲ τὰ ἐν αὐτῷ κτισθέντα μετὰ τοῦ πρωτοτόκου οὐ τὴν ἀγέννητον οὐσίαν χαρακτηρίζει. Οὐ γὰρ κατὰ ταῦτα ἡ οὐσία. Τὴν δὲ ἐνέργειαν, δι' ἧς ὁ Υἱὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα, οὐ πρὸς τὴν οὐσίαν φέροι ἂν ἡ εἰκὼν τὴν ὁμοιότητα, πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν ἐναποκειμένην ἀγεννήτως τῇ προγνώσει, καὶ πρὸ τῆς πρωτοτόκου συστάσεως, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κτισθέντων. Τίς γὰρ αὐτὸν τε τὸν Μονογενῆ γινώσκων, καὶ πάντα τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενα καταμαθὼν, οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν αὐτῷ θεωρεῖσθαι πᾶσαν τὴν τοῦ Πατρὸς δύναμιν ; Πρὸς ὅπερ ἀπιδὼν ὁ μακαριώτατος Παῦλος, οὐ, δι' αὐτοῦ, φησὶν, ἀλλ' Ἐν αὐτῷ, καίτοι προσθεὶς τὸ, Πρωτότοκος, ἵνα τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις καὶ αὐτὸς συμπαραληφθεὶς, πᾶσι γνωρίζῃ τοῖς ταῦτα συνορᾶν δυναμένοις τὴν τοῦ Πατρὸς ἐνέργειαν. Εἰκόνα τοίνυν φάμεν, οὐχ ὡς ἀγεννήτῳ γέννημα παραβάλλοντες (ἀνάρμοστον γὰρ τοῦτό γε καὶ τοῖς πᾶσιν ἀδύνατον), ἀλλ' Υἱὸν μονογενῆ καὶ πρωτότοκον Πατρὶ, τῆς μὲν Υἱοῦ προσηγορίας τὴν οὐσίαν δηλοῦσης, τῆς δὲ Πατρὸς, τὴν τοῦ

96 Psal. cxiii, 3. 97 Coloss. i, 15, 16. 98 Joan. i, 3.

(42) Συμβαίνοι. Forte, συμβαίνοι. EDIT.

γεννήσαντος ἐνέργειαν. Εἰ δὲ τις φιλονείκως τοῖς οἰκείοις ἐμμένων μὴ προσέχοι τοῖς ῥηθεῖσι τὸν νοῦν, ἐκδιάζοιτο δὲ τὴν τοῦ Πατρὸς προσηγορίαν οὐσίας εἶναι σημαντικὴν, μεταδιδότη καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῆς ὁμοίας φωνῆς, ᾧ προλαβὼν μετέδωκε καὶ τῆς ὁμοίας οὐσίας· μᾶλλον δὲ ἀμφοῖν ἐκατέρῳ, τῷ τε Πατρὶ τῆς Υἱοῦ, καὶ τῷ Υἱῷ τῆς Πατρὸς· ἡ γὰρ τῆς οὐσίας ὁμοιότης ταῖς αὐταῖς ὀνομάζειν προσηγορίαις ἀναγκάζει τοὺς αὐτὴν περὶ αὐτῶν ἔχοντας τὴν δόξαν.

communem cum Filio, quem antea ejusdem etiam ambobus, Filii scilicet appellationem Patri, et Patris appellationem vicissim Filio tribuat; essentiae enim similitudo coeget eos, qui hanc de ipsis opinionem habent, iisdem appellationibus ipsos nominare.

25. Ἀρκούντων δὲ (43) ἡμῖν τοσοῦτων καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς, ἀκόλουθον ἂν εἶη καὶ περὶ τοῦ Παρακλήτου λοιπὸν εἰπεῖν, οὐ ταῖς ἀνεξετάστοις τῶν πολλῶν ἀκολουθοῦντας δόξαις, τὴν δὲ τῶν ἁγίων ἐν ἅπασιν φυλάσσοντας διδασκαλίαν, παρ' ὧν τρίτον αὐτὸ ἀξιωματι καὶ τάξει μαθόντες, τρίτον εἶναι καὶ τῆ φύσει πεπιστεύκαμεν· οὐκ ἐπαμειβομένων ταῖς φύσεσι τῶν ἀξιωματῶν κατὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐκ πολιτείας μεταβολὴν, οὔτ' ἐνηλλαγμένης τῆς τάξεως κατὰ τὴν δημιουργίαν ἐναντίως ταῖς οὐσίαις, ἀλλ' εὐαρμόστως ἐχούσης πρὸς τὴν φύσιν, ὡς μήτε τὸ πρῶτον τῆ τάξει δευτέρον εἶναι τὴν φύσιν, μήτε μὴν τὸ φύσει πρῶτον δευτέρας ἢ τρίτης λαχεῖν τάξεως. Οὐκοῦν εἴπερ ἦδε τῆς τῶν νοητῶν δημιουργίας ἀριστη τάξις, τρίτον ὂν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὴν τάξιν, οὐκ ἂν πρῶτον εἴη τὴν φύσιν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ Ἡ γὰρ ἂν εὐήθεις καὶ περιττὸν τὸν αὐτὸν ποτὲ μὲν πρῶτην, ποτὲ δὲ τρίτην ἔχειν χώραν, ἐν τε ἄμφω εἶναι, τό τε προσκυνούμενον, καὶ ἐν ᾧ προσκυνεῖναι, καθ' ἃ φησιν ὁ Κύριος· Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτὸν, ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Οὐδὲ μὴν ταυτὸν τῷ Μονογενεῖ. Οὐ γὰρ ἂν ὑπεριθμήθη τούτῳ ὡς ἰδίαν ἔχων ὑπόστασιν, ἀρκούσης καὶ πρὸ τούτων τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς, δι' ἧς ἕτερον ἔφη σαφῶς τὸν ἀποσταλησόμενον εἶναι πρὸς ὑπόμνησιν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἀποστόλων. Οὐδέτερον μὲν ἀριθμῶ παρὰ τὸν Θεόν, ἀγέννητον δέ. Εἰς γὰρ καὶ μόνος ἀγέννητος, ἐξ οὗ τὰ πάντα γέγονεν. Ἡ ἄλλο μὲν παρὰ τὸν Υἱόν, γέννημα δέ. Εἰς γὰρ καὶ μονογενῆς, ὁ Κύριος ἡμῶν, δι' οὗ τὰ πάντα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον Ἀλλὰ καὶ τρίτον καὶ φύσει καὶ τάξει, προστάγματι τοῦ Πατρὸς, ἐνεργείᾳ δὲ τοῦ Υἱοῦ γεόμενον, τρίτη χώρα τιμώμενον, ὡς πρῶτον καὶ μείζον πάντων, καὶ μόνον τοιοῦτο τοῦ Μονογενοῦς ποίημα θεότητος μὲν καὶ δημιουργικῆς δυνάμεως ἀπολειπόμενον, ἀγιαστικῆς δὲ καὶ διδασκαλικῆς πεπληρωμένον. Τοὺς γὰρ τοι πεπιστευκότας ἐνέργειαν εἶναι τινὰ τοῦ Θεοῦ τὸν Παράκλητον, εἶτα ταῖς οὐσίαις ὑπεριθμουῦντας, ὡς λίαν εὐήθεις καὶ πολὺ τῆς ἀληθείας ἀπεσχοινισμένους, νῦν διελέγχειν, μακρὰς ἂν εἴη σχολῆς.

Acimus, non quod ingenito genitum assimilemus (inconueniens enim et ineptum hoc esset, neque a quoquam præstari potest), sed Filium unigenitum et primogenitum Patris dicimus, ubi quidem Filii appellatio essentiam denotat, Patris autem gignentis operationem. Si vero quis contendendi studio in propriis permanet opinionibus, et ea. quæ jam dicta sunt, sana mente ponderare recusat violentem instat, Patris appellationem essentiae significativam esse, faciat ille etiam eandem vocem

essentiae participem fecit: imo potius utramque

25. Cum vero hæc nobis sufficiant de Unigenito, consequens fuerit deinceps de Paraclete quoque dicere, non sectando multorum opiniones non probatas aut satis expensas, sed servando in omnibus sanctorum doctrinam, a quibus cum didicerimus tertium dignitate et ordine, tertium quoque juxta naturam reuera esse credimus. Non quod dignitates more hominum usitato in vicissitudine politica, naturis hisce etiam per vices contingant, neque etiam quasi ordo ita sit permutatus in creatione, ut essentiis is sit contrarius; sed quod conueniens sit ipsi naturæ, ut neque quod primum fuit ordine secundum sit juxta naturam, neque etiam id quod primum natura 701 fuit, secundum aut tertium sortiatur ordinem. Quocirca siquidem constitutionis eorum quæ mente tantum percipiuntur, non potest non optimus esse ordo: Spiritus sanctus cum sit tertium ordine, primum esse non poterit natura, id quod est Deus et Pater. Etenim vel ineptum et abundans esset, si eundem diceremus modo primum, modo tertium tenere locum; unumque et idem esse, id quod adoratur et illud in quo adoratur; quemadmodum ipse Dominus dicit: *Deus est spiritus, et eos, qui illum adorant, oportet in spiritu et veritate adorare* ⁹⁹. Neque enim unum et idem est cum Unigenito; alias enim non haberet numerum suum post Filium; utpote qui suam quoque propriam substantiam habet, sufficiente etiam ad horum confirmationem ipsa Salvatoris voce, qua manifeste diversum dixit ¹ esse eum qui mittendus erat ad recordationem apostolorum. Neque sane numero quidquam est aliud præter Deum, quasi etiam ingenitus quidam: unus enim ipse et solus ingenitus est, ex quo omnia facta sunt; aut aliud sane præter Filium, progenies, inquam, seu propago quædam, unus enim et solus est unigenitus, Dominus noster, *Per quem sunt omnia* ², juxta Apostolum, Verum tertium quid est tum natura tum ordine, jussu quidem Patris, operatione autem Filii factum; tertio loco colitur, quia videlicet ordine et dignitate præstat aliis, et unicum tale Unigeniti opus est,

⁹⁹ Joan. iv, 24. ¹ Joan. xiv, 16, 26. ² Coloss., i, 16.

deitate quidem et potentia creandi remota, sanctificandi autem et docendi facultate abundans. Illos enim qui Paracletum operationem quamdam Dei esse credunt, et deinde illum essentiis subjungunt, tanquam valde insulsos et a veritate longe remotos si nunc refutare vellemus, longa sane mora ad id nobis opus foret.

26. Verum, ne sermonum prolixitate auditores **A** gravemus, minusve alacres reddamus, paucis eorum quæ diximus vim omnem comprehendentes, dicimus unum et solum vere esse illum verum omnium Deum ingenitum, sine principio, incomparabilem, omni causa superiorem, et omnibus rebus aliis, quod et ipsæ quid, ceu substantiæ sunt, causam. Quid non ex communi quadam cum alia aliqua re communicationem rerum constituit, nec antecedit cuncta ordine, nec præstat collationem; ad omnes quidem res respectum quemdam ad collationem quamdam suam habet; sed ratione præminentiam nullam comparisonem essentiæ, potentiæ, imperiive admittit; qui genuit et fecit ante omnia unigenitum Deum Dominum nostrum Jesum Christum, per quem omnia facta sunt, quique imago et signaculum est propriæ potentiæ et operationis, neque ei, qui genuit, secundum essentiæ æquiparatur, neque Spiritui sancto, qui per ipsum factus est; illo quidem minor, tanquam factura, hoc vero præstantior, tanquam factor. Et sane quod creatus sit, fide dignus est testis ille qui ab ipso Domino testimonium habet ³, quod ex Deo scientiam suam habeat, Petrus nimirum; cum dicit: *Certo igitur sciat universa domus Israel, quod ipsum Dominum et Christum Deus fecit* ⁴, et ipse qui ex persona Domini inquit, *Dominus creavit me in principio viarum suarum* ⁵. Quod autem ipse vicissim creavit Spiritum sanctum, hic etiam ostendit qui dicit: *Unus est Deus ex quo sunt omnia, et unus Dominus, Jesus Christus per quem sunt omnia* ⁶; et sanctus Joannes qui dixit: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est ne quidquam* ⁷. Ex quibus consequi necesse est, vel ipsum ingenitum dicere, quod impium est; vel si factus est, quod ipse per ipsum factus sit. Tantum enim a Patre confitemur genitum esse Filium, subordinatum essentiæ seu voluntati: sicut ipse Filius fatetur quod propter Patrem vivat ⁸, neque a semet quidquam faciat ⁹. Neque tamen dicimus ipsum coessentialem, neque similis essentiæ, siquidem illud generationem et participationem notat essentiæ, hoc autem ejusdem exæquationem.

702 27. Neque vero genitus est Pater, neque ingenitus Filius; sed id quod est sine ullo fine, idem etiam ipsum vocari vere fatemur, utpote genimen, filium obsequentem, ministrum perfectissimum, qui ad omnem creationem voluntatemque Patris operam suam præstitit, nimirum ad omnium rerum quæ sunt compositionem, ad distributionem, ad leges hominibus ferendas, ad œconomiam et omnem providentiam: ministro utentem Paracleto ad sanctificationem, ad doctrinam, ad confirmationem fidelium:

26. Ἄλλ' ἵνα μὴ τῷ μήκει τῶν λόγων ἀποκνήσωμεν τοὺς ἀκούοντας, πᾶσαν ἐν βραχεῖ τῶν ῥηθέντων περιλαβόντες τὴν δύναμιν, φημὲν ἓνα καὶ μόνον ἀληθινὸν εἶναι τὸν τῶν πάντων Θεὸν, ἀγέννητον, ἀναρχον, ἀσύγκριτον, πάσης αἰτίας κρείττονα, πᾶσι τοῖς οὐσι τοῦ εἶναι αἴτιον· οὐκ ἐκ κοινωνίας τῆς πρὸς ἕτερον τῆν τῶν ὄντων δημιουργίαν συστησάμενον, οὐ τῇ τάξει τὸ πρῶτον, οὐ συγκρίσει τὸ κρείττον κατὰ πάντων ἀποφερόμενον, ἀλλὰ καθ' ὑπεροχὴν ἀσύγκριτον οὐσίας καὶ δυνάμεως καὶ ἐξουσίας, γεννήσαντα καὶ ποιήσαντα πρὸ πάντων μονογενῆ Θεὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, εἰκόνα καὶ σφραγιδα τῆς ἰδίας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, μήτε τῷ γεννήσαντι κατὰ τὴν οὐσίαν συγκρινόμενον, μήτε τῷ δι' αὐτοῦ γενομένῳ ἁγίῳ Πνεύματι. Τοῦ μὲν γὰρ ἐλάττων ἐστίν, ὡς ποίημα· τοῦ δὲ κρείττων, ὡς ποιητής. Τοῦ μὲν οὖν πεποιῆσθαι μάρτυς ἀξιόπιστος ὁ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου μαρτυρηθεὶς ἐκ Θεοῦ τὴν γνώσιν ἔχειν Πέτρος, εἰπὼν· Ἀσφαλῶς οὖν γνωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε· καὶ ὁ ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου λέγων· Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ· τοῦ δὲ πεποιηθέναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ τε εἰπὼν, Εἰς Θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης φήσας· Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, Ἐξ ὧν ἀκόλουθον ἂν, ἢ ἀγέννητον λέγειν, ὅπερ ἀσεβές· ἢ εἶπερ γέγονε, δι' αὐτοῦ γεγονέναι. Μόνον γὰρ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ὁμολογοῦμεν γεγονῆσθαι τὸν Υἱὸν, ὑποταγμένον οὐσίᾳ καὶ γνώμῃ· ζῆν τε γὰρ διὰ τὸν Πατέρα, καὶ μηδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν αὐτὸς ὁμολογεῖ· μήτε μὴν ὁμοούσιον, μηδὲ ὁμοιούσιον, ἐπεὶ περ τὸ μὲν γένεσιν καὶ μερισμὸν σημαίνει τῆς οὐσίας, τὸ δὲ ἰσότητα.

27. Οὔτε δὲ γεννητὸς ὁ Πατήρ, οὔτε ἀγέννητος ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀτελευτήτως, τοῦτο καὶ λεγόμενον ἀληθῶς γέννημα, Υἱὸν ὑπήκουον, ὑπουργὸν τε λειότατον, πρὸς πᾶσαν δημιουργίαν καὶ γνώμην πατρικὴν ὑπηρέτησαντα, πρὸς τὴν τῶν ὄντων σύστασιν καὶ διαμονήν, πρὸς νομοθεσίαν ἀνθρώπων, πρὸς οἰκονομίαν, καὶ πᾶσαν πρόνοιαν· ὑπηρέτη χρώμενον τῷ Παρακλήτῳ πρὸς ἁγιασμὸν, πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς βεβαίωσιν τῶν πιστῶν· ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, νόμοις

³ Matth. xvi, 17. ⁴ Act. ii, 36. ⁵ Prov. viii, 22. ⁶ I Cor. viii, 7. ⁷ Joan. i, 3. ⁸ Joan. vi, 58. ⁹ Joan. v. 19.

ἀνθρωπίνους πολιτευόμενον ὁσίως, σταυρωθέντα, ἀποθανόντα, ἀναστάντα τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν, ἀνεληθόντα εἰς οὐρανόν, ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς κατὰ δικαίαν ἀνταπόδοσιν πίστεως τε καὶ ἔργων, βασιλεύοντά τε εἰς τοὺς αἰῶνας, σωζομένης ἐν ἅπασιν πάντοτε τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Θεοῦ καὶ μοναρχίας, ὑποταγμένου δηλαδὴ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου τῷ Χριστῷ μετὰ πάντων, αὐτοῦ δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου διδασκαλίαν, ὅς φησιν· Ὅταν γὰρ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Τούτων δὲ πάντων εὐκρινῶς μὲν καὶ πλατύτερον ἐν ἑτέροις (44) ἡμῖν ἀπαδειγμένων, ἐν βραχεῖ δὲ νῦν πρὸς ὑμᾶς ὡμολογημένων, εὐχόμεθα τοὺς τε παρόντας ὑμᾶς καὶ πάντας τοὺς τῶν αὐτῶν ἡμῖν μυστηρίων κοινωνοῦντας, μὴ φόγον ἀνθρώπων δεδοικότας, μήτε σοφίσμασιν ἀπατωμένους, ἢ κολακείαις ὑπαγομένους, κατὰ τὴν ἀληθῆ καὶ δικαίαν κρίσιν ἐπιψηφίσασθαι τοῖς εἰρημένοις, κρατούσης δηλαδὴ παρὰ πᾶσι τῆς βελτίονος μοίρας, τὸν τε λογισμὸν τῶν ἐνοχλοῦντων προστησαμένους, πάντα θήρατρα καὶ δίκτυα διαφυγεῖν, ἃ τῷ διαβόλῳ κατ' ἀνθρώπων μεμηχάνηται, πολλοὺς φυγεῖν, ἢ δελεάζειν μεμελετηκότι, τοὺς μὴ πρὸ τῶν ἡδέων τὸ συμφέρον αἰρουμένους, ἢ τὰ παρόντα τῶν μελλόντων ἀσφαλέστερα λογιζομένους· εἰ δ' ἄρα καὶ παρά τισι νικήσει τὰ χεῖρω (ἀποστρέψαι δὲ ὁ Θεὸς τοῦ λόγου τὴν πείραν), πρὸς μὲν τὸ ψεῦδος τῶν πολλῶν συμπνεόντων, πρὸς δὲ τὴν ἀλήθειαν δισταμένων, τῶν τε ἀρεσκόντων τῷ Θεῷ καὶ κοινῇ συμφερόντων τὴν πρὸς τὸ παρὸν ἀσφάλειαν καὶ δόξαν περὶ πλείονος ποιουμένων· τοὺς γοῦν ἐπομένους, ἀσάλευτον καὶ παγίαν διαφυλάξαι τῷ παραδεδωκότι τὴν πίστιν, περιμένοντας τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ κριτήριον, οὗ τῷφος μὲν καὶ δόξα καὶ ψεῦδος προρρίζως ἡφάνισται, γυμνοὶ δὲ πάσης ἀρχῆς, ἢ θεραπείας ἢ κολακείας οἱ κρινόμενοι, πολυχειρία δὲ καὶ πλοῦτος ἀσθενῆς πρὸς δυσώπησιν, κἂν ἢ λίαν παρὰ ἀνθρώποις εὐδόκιμος. Ἄνδρῶν γὰρ ἐνδόξων πλῆθος ἐνὸς πένητος εὐσεβοῦς οὐκ ἀντάξιον εἰς παραίτησιν παρ' ἀληθείᾳ δοκιμαζούσῃ, συναγωνιζομένης μὲν εὐσεβείας κατὰ δικαίαν ἀμοιβὴν τῶν νῦν δι' αὐτὴν καὶ τὸ θανεῖν κέρδος ἡγουμένων, ἀποδιδόντος δὲ τὰ τῶν ἀγώνων ἄθλα τοῦ πάλαι καὶ νῦν ἀθλοθετοῦντος Χριστοῦ, τοῖς μὲν ὑπὲρ ἀληθείας πονήσασιν τὴν ἀληθινὴν ἐλευθερίαν καὶ βασιλείαν οὐρανῶν, τοῖς δὲ διὰ κακόνοιαν ταύτην ἀτιμάσασιν τιμωρίας ἀπαραιτήτους. Ταῦτ' εἰρήσθω μὲν ἀμφοτέρω πρὸς ὑμᾶς· ἐκβαίη δὲ πρὸς τὴν βνλτίω μοῖραν τὸ τέλος,

Christus vero, qui olim et etiamnum præmia certaminibus debita penes se habet et distribuit, largietur illis certe, qui veritati patrocinando laboraverunt, veram libertatem et regnum cælorum : illis autem qui hanc perversa mente justo suo honore defraudarunt, pœnas inevitabiles. Hæc in utramque partem dicta ad vos sunt ; utinam vero finis meliorem in partem eveniat.

¹⁰ I Cor. xv, 28.

(44) Notandus hic locus quo ad uberiora sua scripta jam ante illud tempus edita Eunomius provo-

genitum in diebus ultimis ex sancta Virgine, sancte hic versatum juxta leges humanas, crucifixum, mortuum, redivivum tertia die, reversum in cælum, jamjamque venturum judicare vivos et mortuos, justa retributione fidei et operum facta, regnantem in sæcula ; sarta tecta servata ubivis in omnibus præ eminentia Dei et monarchia : subdito videlicet sancto Spiritu cum omnibus ipsi Christo ; ipso vero Filio, Deo ac Patri, juxta beati apostoli Pauli doctrinam, qui dicit : *Postquam enim ipsi omnia subdita fuerint, tunc etiam ipse Filius subdetur ei, qui ipsi prius omnia subdidit, ut Deus sit omnia in omnibus* ¹⁰. Cum autem universa hæc liquido, magisque prolixè alibi a nobis demonstrata, jam vero in brevem ad vos confessionem sint contracta ; precamur tum ut vos qui jam hic adestis, tum etiam ut omnes alii qui hæc mysteria nobiscum communia habent, nullas hominum vituperationes reveriti, nullisve argutiis decepti vel adulationibus illecti, ea quæ jam dicta sunt vero et justo approbetis judicio, apud omnes potiore nimirum parte prævalente, utque ratione tumultuantibus prælata, omnes laqueo retiaque cuncta evitetis, quæ a diabolo hominibus tenduntur eo animo, ut vel multi fugiant veritatem, vel etiam ut non paucos ipse inescet, eos videlicet, qui non præferunt suavitati utilitatem, quive præsentia futuris certiora judicant. Sane vero si contigerit, ut ita etiam apud aliquos pejora prævaleant (avertat autem Deus sermonis hujus conatum, ne scilicet tale quid, quod dixi, tentetur), cum multi soleant conspirare in mendacio, dissidere autem in veritate : cumque pluris faciant præsentem conditionem periculo carentem, et sæcularem quietem ac gloriam, quam ea quæ Deo placent, et publicæ inserviunt utilitati : optamus saltem ut scilicet ii, qui nosmet docentes et monentes sequuntur, immotam et stabilem ei, qui dedit illam, conservent fidem ; utque læti exspectent Servatoris nostri Jesu Christi judicium, ubi sane fastus, gloria et mendacium radicitus sunt extirpata, quique illi judicio sistuntur, destituti sunt omni imperio vel veneratione vel adulatione. Præsidia autem ampla et divitiæ exporrigere alicujus frontem ibi non valebunt, licet apud homines magnæ prius existimationis fuerint. Hominum enim clarorum multitudo non ibi potior erit uno pio paupere, ut propterea veritatis tum omnia censentis possit evadere censuram : siquidem ibi pietas una pugnabit, prout justa retributio eorum poscit, qui nunc vel mori propter eam lucrum judicant.

cat, — Vide Garnerium in Præfat. tom. I, p. 238 B. EDIT.

28. Unus est Deus ingenitus omnique principio A carens, nemini subditus, qui neque ante semet quemquam habuit qui fuerit, nihil enim ante ingenitum esse potest : neque una secum, nam ipse cum ingenitus sit, unus et solus est Deus : neque in semet, simplex enim est et incompositus. Unus autem **703** cum sit, cumque solus sit, et semper sit idem, rerum omnium est Deus, et creator et opifex, primario quidem et modo quodam eximio, ipsius Unigeniti, proprie autem et sigillatim eorum quæ per ipsum sunt facta. Namque ipsum quidem Filium ante omnia, omnemque creaturam solum sua ipsius potentia et operatione et genuit et creavit et fecit : nihil plane de sua substantia communicando ei qui genitus est (corrumpi enim, dividi et in partes secari Deus nequit ; qui vero corrumpi nequit, propriam certe essentiam communem non facit), neque alium in subsistentiam sui similem producendo : ipse enim solum ingenitus est : juxta illam vero ingenitam essentiam, ut aliquid ab ipso generetur fieri nequit : neque igitur propria essentia abusus est, sed sola voluntate genuit : neque ad similitudinem suæ essentiæ, sed qualem voluit, talem generavit ; perque hunc primum quidem omnium, majoremque cæteris Spiritum sanctum fecit, propria sane sua potestate et mandato, operatione vero et potentia Filii. Post hunc autem reliqua cuncta in cælo et in terra, visibilia et invisibilia, corporea et incorporea per eundem fecit Filium. *Unus enim est Deus, ex quo sunt omnia, juxta Apostolum, unusque est Dominus Jesus Christus, per quem sunt omnia* ¹¹. Unus igitur est Deus non B genitus, non creatus, non factus. Et unus est Dominus Jesus Christus, Dei Filius, genimen ingeniti, non tamen instar unius ex aliis rebus generatis : creatura non creati, non tamen instar unius ex aliis rebus creatis : opus non facti, non tamen instar unius ex aliis rebus factis ; quemadmodum pronuntiatum est a sancta Scriptura : *Dominus creavit me initio viarum suarum, ante sæcula fundavit me, ante omnes colles genuit me* ¹². Et unus Spiritus sanctus, primum omnibusque cæteris majus Unigeniti opus, jussu quidem Patris, operatione vero et potentia Filii factus.

¹¹ I Cor. viii, 6. ¹² Prov. viii, 22-25 ; Eccli, xxiv, 14.

(45) Caveus οιον edidit, sed οίαν habet ms. Gud. et Lindenbrog.

(46) Al. έργον.

28. Εἷς ἔστι Θεὸς ἀγέννητος καὶ ἀναρχος, οὔτε πρὸ ἑαυτοῦ ἔχων τινὰ ὄντα· οὐδὲν γὰρ πρὸ τοῦ ἀγεννήτου εἶναι δύναται· οὔτε σὺν αὐτῷ· εἷς γὰρ καὶ μόνος Θεὸς ὁ ἀγέννητος· οὔτ' ἐν αὐτῷ ἀπλοῦς γὰρ καὶ ἀσύνθετος. Εἷς δὲ ὢν, καὶ μόνος ὢν, καὶ ἀεὶ ὁ αὐτὸς ὢν, πάντων ἐστὶ Θεὸς καὶ κτίστης καὶ δημιουργός, πρῶτως μὲν καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Μονογενοῦς, ἰδίως δὲ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων. Τὸν μὲν γὰρ Υἱὸν πρὸ πάντων καὶ πρὸ πάσης κτίσεως μόνον τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ ἐγέννησέ τε καὶ ἔκτισε καὶ ἐποίησεν, οὐδὲν τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως μεταδοὺς τῷ γεννηθέντι. Ἄφθαρτος γὰρ καὶ ἀδιαίρετος καὶ ἀμέριστος ὁ Θεός· ὁ δ' ἄφθαρτος τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας οὐ μεταδίδωσιν. Οὔτε καθ' ἑαυτὸν ἄλλον ὑποστησάμενος. Μόνος γὰρ αὐτὸς ἀγέννητος, κατὰ δὲ τὴν ἀγέννητον οὐσίαν γεννηθῆναι ἀδύνατον. Οὔτε οὖν τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ ἀπεχρήσατο, ἀλλὰ τῇ βουλήσει μόνῃ· οὔτε κατὰ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, ἀλλ' οἶον (45) ἐβουλήθη, ἐγέννησε. Καὶ διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν πάντων καὶ μείζον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐποίησεν, ἐξουσίᾳ μὲν ἰδίᾳ καὶ προστάγματι, ἐνεργείᾳ δὲ καὶ δυνάμει τοῦ Υἱοῦ. Μετὰ δὲ τοῦτο τὰ λοιπὰ πάντα τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ὄρατά τε καὶ ἀόρατα, καὶ σώματά τε καὶ ἀσώματα διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐποίησεν. Εἷς γὰρ Θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. Εἷς οὖν Θεὸς ἀγέννητος, ἄκτιστος, ἀποίητος. Καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γέννημα τοῦ ἀγεννήτου, οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων, κτίσμα τοῦ ἀκτίστου, οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, ποίημα τοῦ ἀποιήτου, οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων· καθὼς εἴρηται ὑπὸ τῆς ἁγίας Γραφῆς· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. Καὶ ἐν Πνεῦμα ἁγίον, πρῶτον καὶ μείζον πάντων τῶν τοῦ Μονογενοῦς ἔργων (46), προστάγματι μὲν τοῦ Πατρὸς, ἐνεργείᾳ δὲ καὶ δυνάμει τοῦ Υἱοῦ γενόμενον.